

1. A VIZSGÁLAT MÓDSZERE

Az ORTT Műsorfigyelő és -elemző Igazgatósága tartalomelemzéses módszerrel rendszeresen (évente két alkalommal) vizsgálja a jelentősebb hazai tévécsatornák nem-zenés-fikciós műsorainak, illetve ezek promócióinak erőszaktartalmát. Az elemzések elsődleges célja a mediális erőszak mennyiségének, típusának, gyakoriságának és periodicitásának meghatározása.

A vizsgálat mintájának összeállítása során arra törekedtünk, hogy - az állandóan szereplő - közszolgálati M1 és az országos kereskedelmi csatornák mellett minden vizsgálati időszak tartalmazzon egy, a műsorkínálata alapján sajátosnak tekinthető műsorszolgáltatót is. Az elemzési időszakokat úgy határoztuk meg, hogy azok a csatornák téli, illetve nyári műsorrendjét reprezentálják. Az első vizsgálati szakasz a 2001. február 26. és március 4. közötti, a második a július 30. és augusztus 5. közötti műsorhétre terjedt ki. Az első felmérés az M1, az RTL Klub, a TV2 valamint az HBO műsorait, a második pedig az M1, az RTL Klub, a TV2 és a Minimax adását ölelte fel. Vizsgálatunk összehasonlító jellegű, a két periódus egybevetésre alkalmas eredményeit természetesen összevetettük egymással az elemzés során.

A televíziós erőszak tendenciáit néhány nemzetközileg is elismert műsorszolgáltatói szabályzat elvárásaival is összehasonlítottuk. Tanulmányunk középpontjába a szakértők többsége által az identifikációra leginkább hajlamosító realiztikusan ábrázolt fizikai erőszak bemutatását állítottuk. Mivel a csatornák eltérő hosszúságú műsoridővel működnek (és a nagyobb adásidőben nagyobb mennyiségű erőszak fordulhat elő), ezért az összehasonlíthatóság érdekében az erőszak mennyiségének bemutatásakor több paramétert alkalmaztunk. Az erőszakos jelenetek száma, össz-időtartama mellett, százalékos megoszlását is regisztráltuk.

Tanulmányunkban a televíziók adásnapjait - az ORTT által meghatározott felosztást követve - műsorsávokra bontottuk:

az I. műsorsáv a 06⁰⁰ 18³⁰ közötti,

a II. műsorsáv a 18³⁰ 21³⁰ közötti,

a III. műsorsáv pedig a 21³⁰ 06⁰⁰ közötti időszakot jelenti.

A vizsgálat során a televíziók nem-zenés-fikciós műsorait standard kódlapok alapján jellemeztük, ezt követően számítógépes adatbázist hoztunk létre, majd az adatokat statisztikai eljárásokkal elemeztük. Minden esetben arra voltunk kíváncsiak, hogy a tévécsatornákat jellemző paraméterek között kimutathatóak-e statisztikai értelemben relevánsnak tekinthető különbségek.

Az elemzés során külön kezeltük a műsorszámokat és a műsoregységeket. A műsorszám kifejezés egy műsor egészét jelenti annak kezdetétől a végéig (így például egy nagyjátékfilmet egy műsorszámnak tekintettünk). Műsoregység alatt egy műsorszám erőszakos műsorrészét értettük. Egy műsorszám (pl. játékfilm) elemzésünk szempontjából annyi műsoregységből állt, ahány egymástól elkülöníthető erőszakos jelenetet tartalmazott. Tanulmányunk egyes részeiben a műsorszámokat, más esetekben a műsoregységeket tekintettük az elemzés alapegységének.

A jelentésben - a táblázatok és ábrák előtt - ismertetjük azokat az összefüggéseket, amelyek statisztikailag értelmezhetők. A táblázatokban dőlt betűvel jelöltük azokat az adatokat, amelyek az alacsony esetszám miatt csak fenntartásokkal kezelhetők. Amennyiben az egyes kategóriákba egyetlen műsoregység vagy műsorszám sem sorolható, a táblázatokban “-” jel szerepel, a “0” pedig az 1 százaléknál ritkább gyakoriságot jelzi. A táblázatokban és az ábrákon közölt százalékos adatok összege a kerekítések miatt eltérhet a száz százaléktól.

2. A KUTATÁS LEGFONTOSABB TAPASZTALATAI

A korábbi kutatások tapasztalata az volt, hogy az M1 filmalkotásai, promóciói az országos kereskedelmi televíziókhoz viszonyítva jóval ritkábban és rövidebb ideig tartalmaztak erőszakos jeleneteket. Ezzel szemben a nyári vizsgálati időszak eredményei azt mutatták, hogy a közszolgálati csatorna műsorszerkezete több szempontból is közelített a kereskedelmi társaihoz. Az M1-en, a TV2-n és az RTL Klubon egyaránt a nem-zenés-fikciós alkotások kétharmada tartalmazott erőszakos műsoregységeket (**2. ábra**). E csatornák abban is megegyeztek, hogy valamennyiük „erőszak-kínálatában” elhanyagolható volt a verbális agresszió bemutatása.

Mivel az M1-en lényegesen rövidebb műsoridőben voltak láthatók brutális cselekményeket bemutató műsorok, a közszolgálati tévé összes műsoridejének fele akkora hányadát tették ki a mások testi épségét veszélyeztető cselekmények prezentációjával töltött

percek, mint a profitorientált csatornákon (**3. táblázat**). A nyári időszakban az M1 már egyik műsортípusának tekintetében sem volt lényegesen kevésbé erőszakosnak tekinthető, mint a TV2 vagy az RTL. A közszolgálati csatorna minden vizsgált műsортípusánál az erőszakot tartalmazó műsorszámok arányának növekedését regisztrálhattuk (**4. táblázat**).

Elsősorban tehát a fikciós műsorszámok eleve alacsonyabb számának köszönhető, hogy a közszolgálati adó programjaiban a nézők összességében rövidebb ideig láthattak erőszakos jeleneteket. A vizsgált héten a legkevesebb agresszív jelenet az M1-en volt látható, bár az erre vonatkozó júliusi/augusztusi adat kétszerese a február végén mértnek (**4. ábra**), a brutalitást megjelenítő műsoridő hosszának tekintetében pedig a növekedés majdnem háromszoros. Ezzel ellentétben, a kereskedelmi csatornákon így is több mint háromszor annyi erőszakos jelenetet regisztrálhattunk, mint az M1-en - akár az agresszív jelenetek számát, akár azok összesített műsoridejét vesszük alapul.

Abban valamennyi vizsgált csatorna megegyezett, hogy a brutális jelenetek nagy többségében az agresszivitás fizikai megnyilvánulásaira is sor került (**7. ábra**). A két időszakot reprezentáló adatok összevetéséből kiderül, hogy a három nagy földi sugárzású televízió a nyári vizsgálati időszak alatt lényegesen nagyobb időtartamban sugárzott fizikai erőszakot, mint a tél végén (**5. táblázat**). Itt kell megjegyeznünk, hogy a növekedést elsősorban a humoros, meseszerű brutalitás időtartamának emelkedése okozta. A profitorientált televíziók élesen eltértek az M1-től a realiztikus erőszakábrázolás gyakoriságának tekintetében. Míg az RTL Klubon és a TV2-n az agresszív jelenetek háromnegyedében életszerű prezentációról beszélhattunk (**9. ábra**), addig az M1-en csak az esetek felében éltek az említett eszközzel. A Minimax erőszakos jeleneteinek gyakorlatilag mindegyike humoros vagy meseszerű ábrázolással járt együtt.

A közszolgálati csatornán már a február-márciusi vizsgálat eredményei szerint is jóval nagyobb „követési idővel” láthattak a nézők életszerűen ábrázolt agresszív jeleneteket, s ez a nyári felmérés során is jellemző maradt. Figyelemre méltó azonban, hogy nyáron az M1-n szintén kevesebb idő telt el - átlagosan - két realiztikus ábrázolt erőszakos jelenet között. A brutális jelenetek sűrűbb megjelenése a TV2-n és az RTL Klubon is kimutatható volt, de e két csatorna esetében az eltérés kevésbé jelentős.

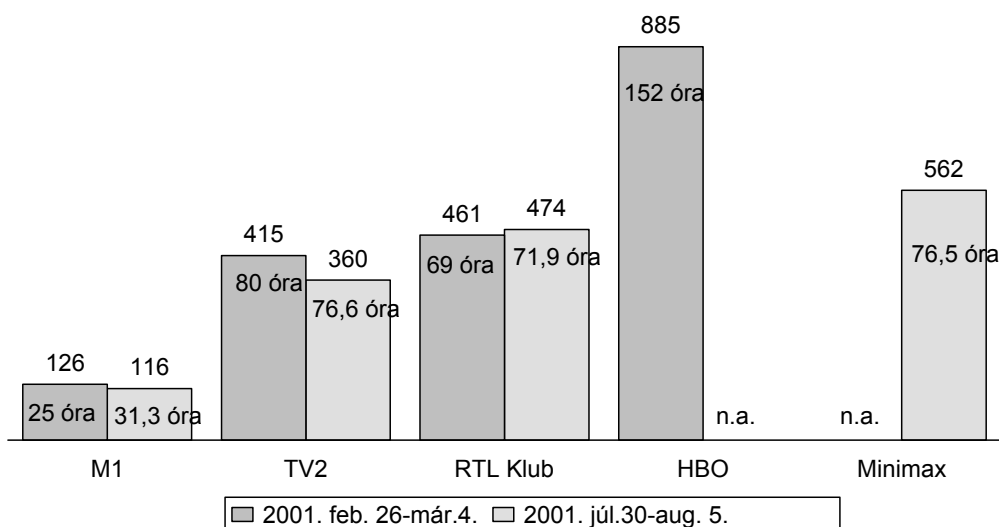
Az M1-en tehát ritkábban láthattak a nézők realiztikus ábrázolt erőszakos jeleneteket, mint a kereskedelmi csatornákon, ugyanakkor a realiztikus prezentáció tekintetében nem volt különbség a tévécsatornák között.

3. A VIZSGÁLAT MINTÁJA

Vizsgálatunk csak a nem-zenés-fikciós műsorokra (játékfilmekre, animációkra, ezek promócióira) terjedt ki, az ún. real műfajhoz tartozó műsorszámokat (pl. híradók, magazinműsorok, stúdióbeszélgetések, természetfilmek) nem elemeztük. Az első felmérés alkalmával a négy csatorna 1.887 műsorszámát (326 óra), a második elemzés során pedig szintén négy televízió 1.512 programját (256 óra) analizáltuk. A legtöbb, vizsgálatunk szempontjából releváns műsorszámot az HBO kínálatában figyeltük meg (885 műsorszám, 152 óra), a TV2 és az RTL Klub közel azonos műsoridőben sugárzott fikciós műsorszámokat vagy azok promócióit (1. ábra).

1. ábra

Vizsgált műsoridő az egyes tévécsatornákon műsorszám/óra

A két kereskedelmi csatornán mindkét időszakban a sorozatok tették ki a vizsgált műsoridő döntő részét (1. táblázat). Ezzel szemben az M1-en és az HBO-n leghosszabb ideig egyestés fikciós alkotásokat láthattak a tévénézők, míg a Minimax túlnyomó többségében - az adó jellegéből fakadóan - animációs műsorszámokat vetített.

1. táblázat: A vizsgált műsortípusok hossza a két vizsgálati időszakban, órában

	M1		TV2		RTL Klub		HBO	Minimax
Egyestés mozifilm, játékfilm, tévéfilm	12	18	22	21	13	25	150	-
Filmsorozat	8	10	45	45	44	38	1	-
Animáció (rajzfilm)	1	2	7	8	6	5	4	74
Promóció	2	1	5	2	6	4	7	2

A műsorszámok jellemzésekor a fikciós alkotások műfaji besorolását is elvégeztük. Ennek alapján elmondható, ha valaki csak a négy csatorna kínálatából válogatott a vizsgált héten, leggyakrabban családrégenyeket nézhetett (42 óra), emellett 27 órányi akciófilmből és 22 órányi ifjúsági filmből választhatott (**2. táblázat**).

A két profitorientált csatorna megegyezett abban, hogy filmes kínálatukban a legnagyobb hányadot a családrégenyek képviselték (TV2 19,7, illetve 17,9 óra; RTL Klub 25,2, illetve 23,1 óra). E televíziók élesen különböztek abban is közszolgálati társuktól, hogy akciófilmeket jóval sűrűbben sugároztak. Ehhez a műfajhoz tartozó filmalkotások az RTL Klubon 8, illetve 13,1, a TV2-n 10, illetve 13,2 órán át voltak láthatók. A közszolgálati csatorna fikciós műsorai között leghosszabb műsoridővel a téli vizsgálat idején a családrégenyek/szappanoperák, a nyári alatt viszont a komédiák, illetve a krimik és thrillerek szerepeltek.

2. táblázat: A sugárzott műsorok műfaji besorolása csatornánként, órában

	M1		TV2		RTL Klub		HBO	Minimax
	2001. feb./már.	2001. jún./aug.	2001. feb./már.	2001. jún./aug.	2001. feb./már.	2001. jún./aug.	2001. feb./már.	2001. jún./aug.
családrégeny, szappanopera	10,5	0,9	19,8	17,9	25,2	23,1	-	-
akciófilm	1,6	0,7	10	13,2	8	13,1	9,9	-
ifjúsági film	2,5	4,5	12,2	12,1	10,6	4,5	3,4	0,83
komédia	2,1	5,8	3,7	5,4	3,9	5,3	48	-
krimi, thriller	-	5,1	6	4,4	1,5	6,0	28,1	-
sci-fi	-	1,5	2,3	1,7	6,6	4,2	-	0,5
dráma	3,2	4,1	4,9	-	1,9	1,5	29,5	-
katasztrófafilm	-	-	2,9	2,7	8	1,7	-	-
western	-	-	6	1,4	-	1,8	-	-
történelmi film	1,5	-	0,7	1,9	-	-	-	-

4. AZ ERŐSZAKOT TARTALMAZÓ MŰSORSZÁMOK ARÁNYA

Vizsgálatunk legfontosabb célja a televíziós műsorkínálatban megjelenő erőszak mennyiségének és bemutatási módjának meghatározása volt. Egy műsorszámot abban az esetben értékeltünk erőszakosként, amennyiben olyan eseményt mutatott be, amelynek során:

- az erőszak áldozata vagy „forrása” (azaz elkövetője vagy okozója) emberi szereplő, illetve humanizált szereplő volt,
- emberekben, állatokban, környezetben, tárgyakban károk, sérülések keletkeztek,
- emellett erőszakosnak tekintettük azokat a jeleneteket is, amelyekben a fizikai erőszak nem valósult meg, de erre utaló magatartás (például fenyegetés, lelki terror, verbális erőszak¹) volt megfigyelhető.

Az elemzés első lépésében arra kerestük a választ, hogy az egyes műsorszámok mekkora hányada tartalmazott verbális vagy fizikai erőszakot. A kutatás alapegységét ebben a fázisban a műsorszámok jelentették. Itt nem vettük figyelembe, hogy egy-egy erőszakos műsorszám hány jelenetében került sor agresszió prezentálására, tehát minden olyan műsorszámot erőszakosnak tekintettünk, amelyben legalább egy erőszakos jelenet előfordult. Fontos megjegyeznünk, a vizsgálat ezen szakaszában nem foglalkoztunk a brutális események prezentációjának módjával, azaz nem tettünk különbséget a műsorszámok között abban a tekintetben, hogy azokban az erőszak humorosan, esetleg kifejezetten életszerűen, realiztikusan ábrázolódt.

A februári vizsgálati időszak alapján a következő megállapítást tehetjük: a négy csatorna közül (ekkor az HBO volt a három állandó elem mellett a negyedik csatorna) az M1-en láthattuk a legkevesebb erőszakos műsorszámot, hiszen műsorszámainak valamivel több, mint egyharmada (36%) tartalmazott erőszakot (**2. ábra**). Júniusban viszont nem tapasztaltunk az előbbiekhöz hasonló különbséget a kereskedelmi és a közszolgálati médiumok között. Ekkor az M1 fikciós műsorszámainak 65 százalékában fordult elő verbális vagy fizikai agresszió, a TV2 esetében ugyanez az arány 63 százalék, az RTL Klub esetében pedig 68 százalék volt. Mindhárom csatornán elenyésző volt azon műsorszámok hányada, amelyek kizárólag verbális erőszakot tartalmaztak. A Minimaxon látható műsorok 26 százaléka tartalmazott erőszakot

¹Jelenetnek az egy eseményt bemutató műsorrészeket tekintettük, a vágások, plán-váltások számától függetlenül.

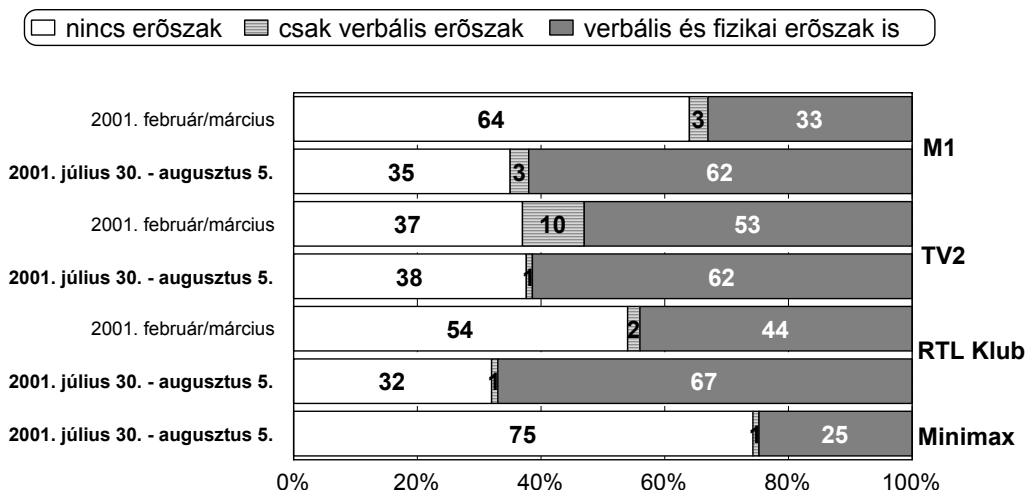
bemutató műsorrészeket - ebben az esetben viszont különösen nagy a jelentősége az erőszak bemutatási technikáinak, amit a tanulmány egy későbbi részében ismertettünk.

2. ábra

N=1512

A műorszámok erőszaktartalma a vizsgált csatornákon

az összes műorszám között, százalékban

Mint arra korábban felhívtuk a figyelmet, a csatornák eltérő hosszúságú műsoridővel rendelkeznek, ezért az összevethetőség érdekében a műorkínalat erőszaktartalmát a teljes napi műsoridő arányában is kifejeztük. A két időszak összevetéséből kiderül, hogy a nyári adásrendben mind a közszolgálati, mind a kereskedelmi csatornák több verbális/fizikai erőszakot mutattak be, mint télen (3. táblázat). Bár továbbra is tekintélyes a különbség a közszolgálati és a kereskedelmi adók műsorai között, július végére az M1 „erőszakkínálata” a háromszorosára emelkedett. Február utolsó hetében az M1 adásidejének 1 százalékát, a TV2 és az RTL Klub adásidejének 6-6 százalékát tette ki verbális/fizikai agresszió. Ekkor a vizsgált csatornák közül az HBO műsoridejében mértük a legmagasabb erőszakarányt (8%). Július végére az arány az M1-en 3 százalékra, a TV2-n 8, az RTL Klubon pedig 7 százalékra emelkedett.

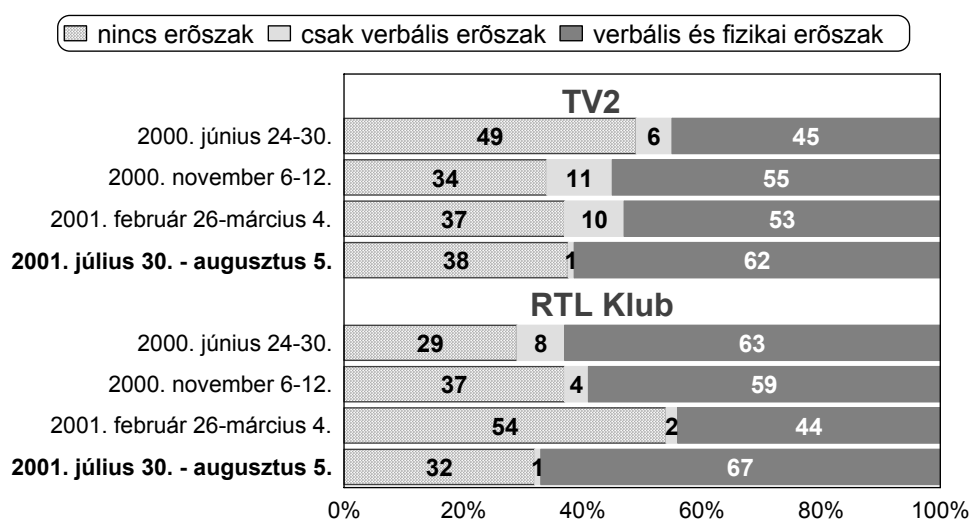
3. táblázat: A verbális/fizikai erőszakot tartalmazó műsorrészek aránya a teljes műsoridő százalékában

	M1	TV2	RTL Klub	HBO
2000. július 24-30.	n. a.	4	7	n. a.
2000. november 6-12.	n. a.	4	6	n. a.
2001. február 26-március 4.	1	6	6	8
2001. július 30-augusztus 5.	3	8	7	n. a.

A kereskedelmi televíziók esetében lehetőségünk volt a 2000-ben elvégzett kutatások adataival összevetni a jelenlegi eredményeket (**3. ábra**). A TV2 esetében a 2000. novemberi vizsgálat óta alig változott az erőszakot tartalmazó műsorszámok aránya. Az RTL Klubnál a február-márciusi időszakban (46%) csökkenés volt tapasztalható, július végén azonban az erőszakos műsorszámok hányada (68%) ismét megközelítette a megelőző nyáron mért legmagasabb értéket (71%).

3. ábra

A műsorszámok erőszak tartalmának alakulása a TV2-n és az RTL Klubon az összes műsorszám között, százalékban

Az elemzés következő szakaszában vizsgáltuk, milyen típusú műsorokban fordultak elő a legnagyobb arányban erőszakos események. Az egyik legszembetűnőbb változást a februári vizsgálatához képest az M1 szolgáltatta, amelyet egyik műsortípus tekintetében sem tekinthetünk kevésbé erőszakosnak kereskedelmi vetélytársainál. Az M1 minden vizsgált műsortípusa, de elsősorban a promóciók és a filmsorozatok esetében az erőszakot tartalmazó programok arányának jelentős növekedését regisztráltuk (**4. táblázat**). Február végén a közszolgálati csatorna promócióinak körülbelül harmada (36%), filmsorozatainak pedig negyede (29%) tartalmazott erőszakot, augusztus elejére ez az arány nagyjából kétszeresére-háromszorosa növekedett (60%, illetve 79%). A TV2 esetében kisebb változásoknak lehetünk tanúi, említésre méltó viszont, hogy míg a tél végi időszakban az animációs filmek 87 százaléka tartalmazott valamilyen erőszakos momentumot, addig ez az arány nyár végére 49 százalékra mérséklődött. További változást jelent, hogy míg korábban elsősorban a TV2 promócióit jellemezte leginkább erőszakos tartalom, addig a legfrissebb adatok szerint valamennyi általunk elemzett televízió magas arányban tartalmazott valamilyen agresszív

eseménysort műsorelőzeteseiben: az M1 (60%), TV2 (62%), RTL Klub (68%). A Minimax - jellegéből fakadóan - eltért a többi médiumtól, promócióinak csak 10 százaléka élt mások testi épségét veszélyeztető tartalom bemutatásával, s egyúttal az animációs filmjeinek is csak kevesebb, mint fele prezentált agresszív megnyilvánulásokat.

4. táblázat: Az erőszak előfordulásának aránya az egyes műsортípusokban, csatornánként, százalékban N=1512

	egyestés mozifilm		filmsorozat		animáció		promóció	
	február 26-4.	július 30-5.	február 26-4.	július 30-5.	február 26-4.	július 30-5.	február 26-4.	július 30-5.
M1	78	86	29	79	27	64	36	60
TV2	100	100	60	63	87	49	59	62
RTL Klub	100	89	47	51	90	88	43	68
Minimax	n.a	—	n.a	—	n.a	45	n.a	10

5. A VERBÁLIS/FIZIKAI ERŐSZAKOT TARTALMAZÓ MŰSORRÉSZEK ARÁNYA

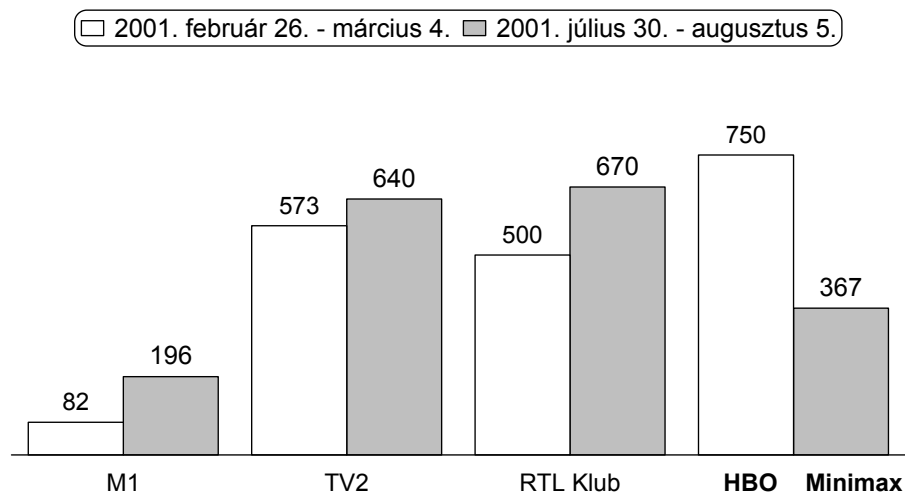
A továbbiakban a műorszámok azon műsoregységeit tekintjük az elemzés alapegységének, amelyek verbális/fizikai erőszakot tartalmaztak. A fizikai erőszak részletesebb bemutatása előtt a mediális erőszak valamennyi típusát áttekintjük. (Mint azt a vizsgálat módszerének leírásakor hangsúlyoztuk, a pszichológiai kutatások és a műsorszolgáltatási szabályzatok általában a fizikai erőszak realiztikus prezentálását tartják a legveszélyesebbnek, mintaadásra alkalmasnak.)

Az agresszív jelenetek vizsgálatánál az első lépcsőben kétféle csoportosítást használtunk. Az egyik felosztás szerint a jeleneteket verbális és fizikai erőszakot tartalmazókra különítettük el. A másik csoportosításban osztályokba soroltuk a humoros, meseszerű „erőszakot” és a valóságserű, realiztikus ábrázolást. Február végén összesen 1.905, augusztus elején pedig 1.873 erőszakos műsoregységet rögzítettünk. A legkevesebb agressziót mindkét időszakban az M1 műsoraiban észleltük (igaz, a közszolgálati csatornán a nyári vizsgálat során kétszer annyi erőszakos jelenet volt látható (196), mint télen (82)). A két felmérés összevetése a TV2 (február/március 573; július/augusztus 640) és az RTL Klub (február/március 500; július/augusztus 670) esetében is növekedést jelez, de ez a változás a közszolgálati csatornán tapasztaltnál lényegesen kisebb volt (4. ábra).

Szembetűnő, hogy a Minimax gyermekcsatornán is magasnak mondható az erőszakot tartalmazó jelenetek száma (367), fontos azonban megjegyezni, hogy ezen adatok kiszámításakor továbbra sem voltunk tekintettel arra, a jelenetek milyen formában jelenítettek meg agressziót, azaz, humoros vagy meseszerű formában, avagy realiztikusan, életszerűen.

4. ábra

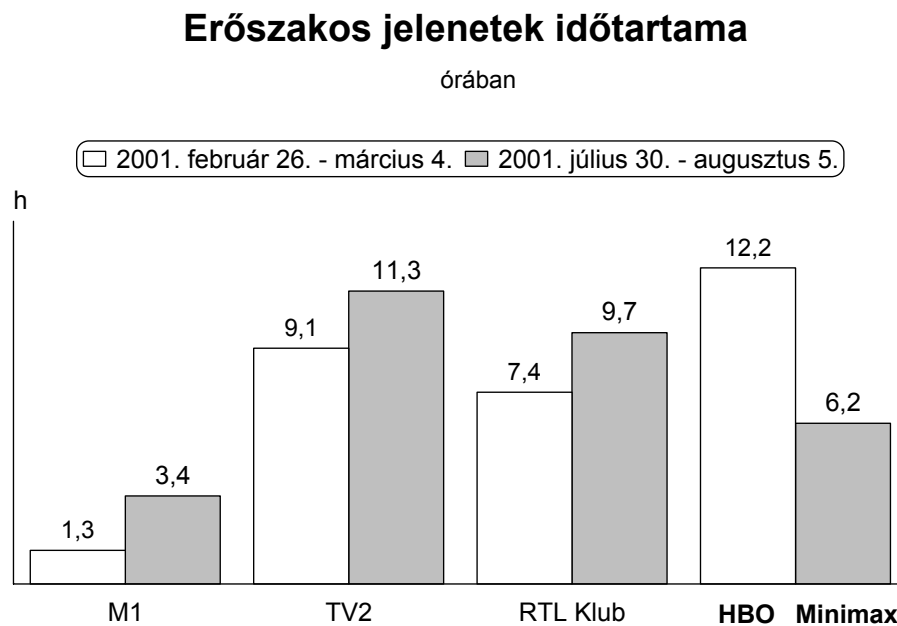
Erőszakos műsoregységek száma a vizsgált műsorszámokban

A százalékos megoszlás mellett pontosabb képet rajzol az erőszakos jelenetek mennyiségéről, ha azokat időtartamuk alapján is vizsgáljuk. A február-márciusi és a nyári időszak megegyezett abban, hogy a négy-négy elemzett csatornán a nézők mindkét esetben összesen 30 órányi erőszakot tartalmazó jelenetet láthattak egy hét alatt. Ez az azonosság úgy alakult ki, hogy miközben a csak nyáron elemzett Minimax jóval kevesebb erőszakos jelenetet sugárzott, mint a tél végén vizsgált HBO, az M1-en, a TV2-n és az RTL Klubon viszont egyaránt növekedett az erőszakos eseménysorok összesített hossza (**5. ábra**).

Július végén is az M1-en láthattak a nézők legrövidebb időtartamban erőszakos jeleneteket (3,4 óra), ugyanakkor szembetűnő, hogy ez az érték a közszolgálati csatorna esetében majdnem háromszorosa volt a február/márciusban mértnek. Bár a kereskedelmi csatornák esetében a két időszak közötti növekedés kisebb mértékű volt, a TV2 (11,3 óra) és az RTL Klub (9,7 óra) kínálatában is jóval nagyobb időtartamot foglaltak el az erőszakos tartalmú képsorok.

5. ábra

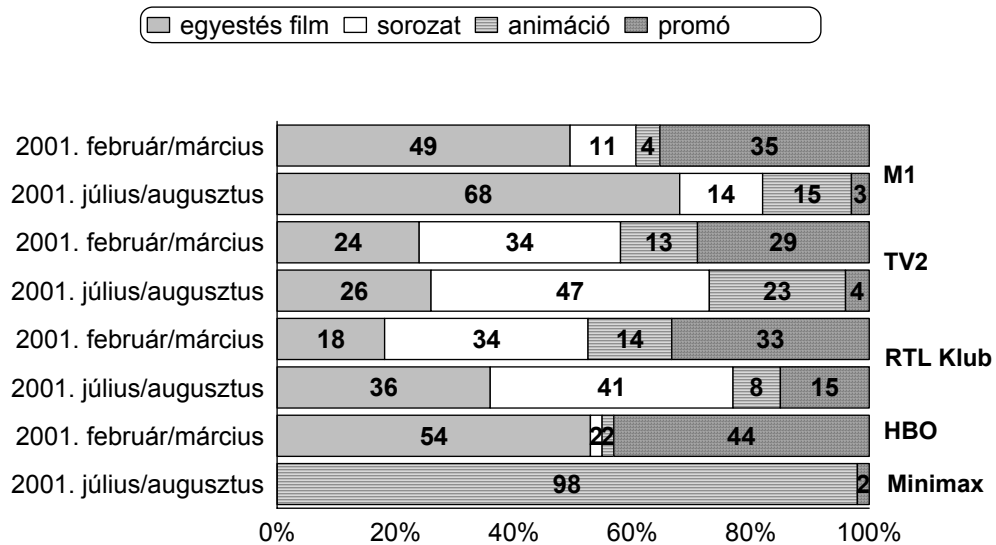

Jelentős eltérések mutatkoztak az egyes csatornák között abból a szempontból, hogy erőszakos műsoridejük legnagyobb része milyen típusú műsorokban (egyestés film, sorozat, animáció, műsorajánló) került bemutatásra (**6. ábra**). Ez a kérdés elsősorban a műsorajánlók esetében bír kiemelt fontossággal, hiszen a csatornák adásidejük egésze alatt - kisebb-nagyobb különbségekkel -, de folyamatosan „reklámozzák” műsoraikat.

A február végi vizsgálat óta jelentősen átalakult a műsorok promotálásának gyakorlata mind a kereskedelmi, mind a közszolgálati csatornákon. A legjelentősebb változás az M1-et és a TV2-t jellemezte, az RTL Klub esetében csupán kisebb mértékű csökkenést regisztrálhattunk. Az adatok alapján úgy tűnik, az RTL Klub továbbra is szívesen csalogatja a nézőket olyan műsorajánlókval, amelyekben agresszív jelenetek láthatók, hiszen az erőszakos képsorok összes műsorpercének 15 százaléka az RTL ajánlóiban fordult elő, míg a másik két televízió esetében ez mindössze 3-4 százalékot tett ki (**6. ábra**).

6. ábra

Erőszakos jelenetek időtartamának megoszlása az egyes műsortípusokban

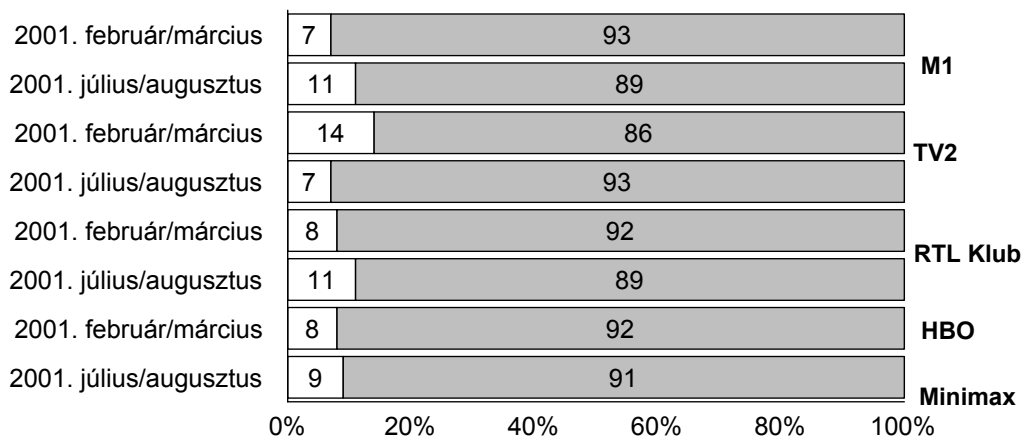
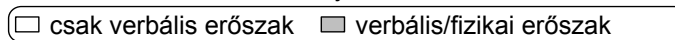

A tévécsatornák megegyeztek abban, hogy a kínálatukban látható erőszakos jelenetek túlnyomó többségében a néző az erőszaknak nem csupán verbális formájával találkozhatott, hanem az esetek hozzávetőleg 90 százalékában konkrét fizikai erőszak is megjelent. E szempontból a Minimax sem tekinthető kivételnek, hiszen erőszakos jeleneteinek 91 százalékában a nézők fizikai agresszióval is szembesülhettek. Fontos azonban, hogy ezen jelenetek ábrázolásának módja gyökeresen eltérő (pl. valóságszerű, meseszerű) volt (5. ábra).

7. ábra

Verbális, illetve fizikai erőszak aránya az egyes tévécsatornákon

az erőszakos jelenetek között, százalék

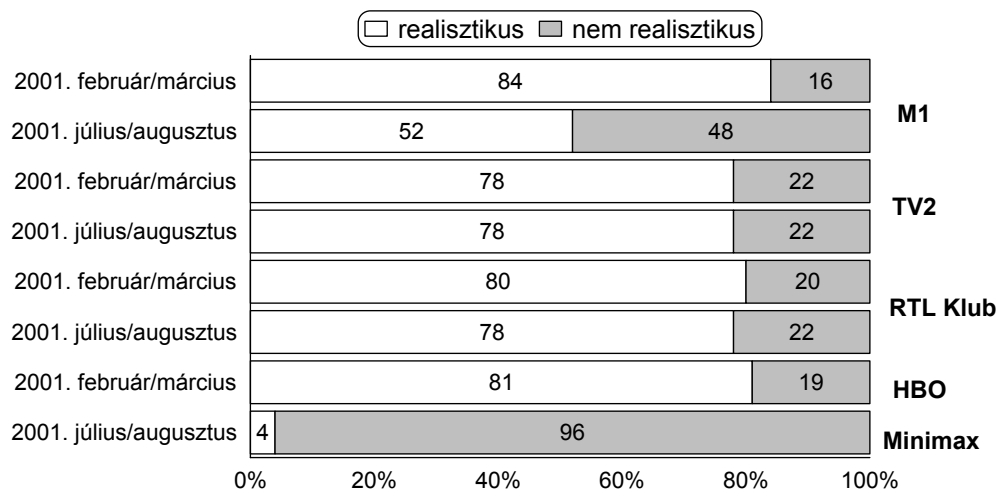
Azokban az esetekben, amikor a műsorrészekben bemutatott agresszivitás túllépett a pusztán verbalitáson, részletesen vizsgáltuk az erőszak dramaturgiai bemutatásának módját is.

Ebből a szempontból a kereskedelmi csatornák mindkét időszakban hasonlóságot mutattak, hiszen mind az RTL Klubon, mind pedig a TV2-n a fizikai erőszak ábrázolásának nyolctizede realiztikus volt (**8. ábra**). A februári vizsgálatban szereplő HBO-n is ezzel megegyező arányokat mértünk (81%). Ezzel szemben a téli vizsgálat idején a közszolgálati csatorna fizikai agresszivitást bemutató műsorrészeinek 84 százaléka volt ilyen. Augusztus elejére viszont a nem realiztikusan (humorosan, meseszerűen vagy csak utalásszerűen) ábrázolt agresszív jelenetek száma jelentősen növekedett (16 százalékról 48 százalékra). A Minimaxon az agresszió bemutatása mindössze az esetek 4 százalékában történt valószerűen, azaz az adó zömmel gyerekekből álló nézői jellemzően humorosan, utalásszerűen, vagy meseszerűen ábrázolt erőszakos eseményeket láthattak.

8. ábra

Az erőszakos jelenetek típusa

a fizikai erőszakot tartalmazó jelenetek körében

6. A FIZIKAI ERŐSZAK BEMUTATÁSA

A műsorszolgáltatással kapcsolatos szabályozások, valamint a pszichológiai kutatások általában a televízióban látható agresszió „legveszélyesebb” formájának a realiztikus bemutatást tekintik. A valóságszerű ábrázolásmód legfontosabb jellemzője, hogy nem alkalmaz semmilyen elidegenítő effektust (például humort, meseszerűséget).

A nemzetközileg elismert BBC például a producerek, rendezők számára készített vezérfonalában hangsúlyozza, hogy „különleges gondossággal kell kezelni azokat a jeleneteket, amelyek a nézők tapasztalataihoz közel álló erőszakot tartalmaznak” /Producers' Guidlines: Violence 3.1/. Az osztrák közszolgálati csatorna, az ORF, szintén felhívja a műsorkészítőket, programszerkesztőket figyelmét a realiztikus ábrázolásmód alkalmazásának veszélyeire. A médium működését szabályzó alapelveiben arra figyelmeztet, hogy „a realiztikus ábrázolású erőszakos jelenetek valószínűsítik leginkább az identifikáció lehetőségét”. Ezzel szemben az elidegenítő effektusokat tartalmazó erőszakos jelenetek megítélése nem tekinthető egységesnek: Svédországban például a realiztikus ábrázolásmódhoz hasonlóan kerülendőnek tartják a humoros, meseszerű bemutatást. E felfogás szerint az erőszakos jelenetek káros hatásait nem csökkenti egyértelműen, ha az agresszió a mindennapi valóságtól teljesen elválasztva kerül bemutatásra.

Továbbiakban elemzésünk középpontjába a fizikai erőszak realiztikus bemutatását állítjuk. Azokkal a jelenetekkel foglalkozunk, amelyek az agressziót valóságszerűen, elidegenítő effektusok alkalmazása nélkül ábrázolták. Az erőszak jelenlétének mértékét két paraméter segítségével mutatjuk be: az egyik mutató az erőszakos jelenetek időtartama, a másik pedig a jelenetek összes idejének százalékos megoszlása. Ez utóbbi arról tájékoztat, hogy az összes fizikai erőszakot bemutató esemény időtartamának mekkora százalékát teszik ki a realiztikusan ábrázolt jelenetsorok².

Vizsgálatainak - a mediális erőszak mennyiségének, típusának meghatározása mellett - alapkérdése, hogy a televíziók az erőszak prezentációját mennyiben használják fel nézettségük emelése érdekében. Az AGB adatai szerint nyáron lényegesen kevesebben és

² Az agresszív jelenetek magukban foglalhatnak (maximum 30 másodperc hosszú) erőszakmentes eseményeket is, például fegyver újratöltése, rövidebb párbeszéd. Az adatfelvétel során egy erőszakos jelenetet akkor tekintettük befejezettnek, ha az agresszió lezárult, vagy ha azt minimum fél perc terjedelmű akciómentes jelenet követte.

átlagosan rövidebb ideig néznek televíziót, mint a téli hónapokban. A következő lépésében arra kerestük a választ, hogy a téli, illetve a nyári vizsgálati időszak alatt mennyi fizikai erőszakot sugároztak a televíziók.

Ugyanakkor felhívjuk a figyelmet arra, hogy pusztán az erőszak terjedelmének csatornánkénti összehasonlítása több szempontból is megtévesztő lehet. Egyfelől azért, mert a televíziók eltérő hosszúságú adásidővel működnek (így például a téli vizsgálatban szereplő HBO adásszünet nélkül), másfelől azért, mert vizsgálatunk eltérő jellegű csatornákra terjedt ki (a tematikus műsorszolgáltatóként működő Minimax kizárólag gyermekrajzfilmeket sugároz). Ezért az összevetések elsősorban a három nagy földi sugárzású televíziónál, az M1-nél, az RTL Klubnál és a TV2-nél mérvadóak.

A két időszakot reprezentáló adatok összevetéséből kiderült, hogy a három földi sugárzású televízió a nyári vizsgálati időszak alatt lényegesen nagyobb időtartamban mutatott be fizikai agressziót, mint tél végén. Az M1, az RTL Klub és a TV2 műsoraiban február végén 16,1 óra, míg augusztus elején 22,1 óra tényleges erőszakos megnyilvánulást regisztráltunk. A nyári érték több mint harmadával (37%) haladta meg a februári időtartamot **(5. táblázat)**.

Mindkét elemzési időszakra jellemző volt, hogy a közszolgálati televízió kereskedelmi vetélytársainál lényegesen kevesebb fizikai agressziót sugárzott, bár a nyári műsorstruktúra idején az eltérés lényegesen kisebb volt. Február utolsó hetében az RTL Klub, illetve a TV2 műsoraiban ötször-hatszor, július végén pedig kétszer-háromszor több agresszió került képernyőre, mint az M1 esetében.

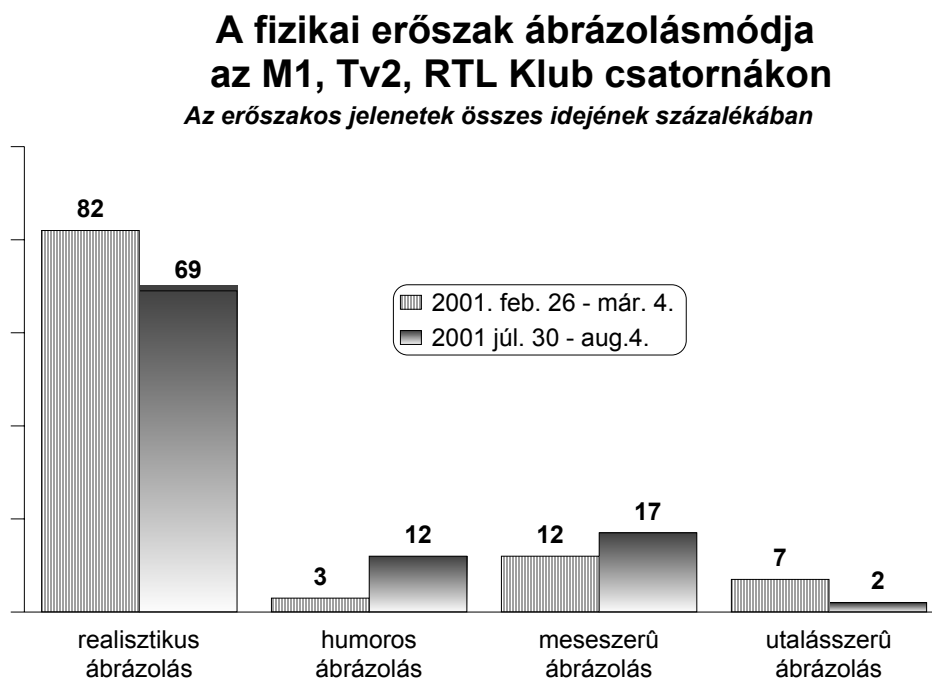
5. táblázat: A fizikai erőszak időtartama csatornánként, órában N=1715, 1697

	2001. febr. 26-már. 4				2001. júl. 30-aug. 5.			
	M1	TV2	RTL Klub	HBO	M1	TV2	RTL Klub	Minimax
realisztikusan bemutatott erőszak	1,1	6,6	5,7	9,2	1,5	7,9	6	–
csak az agresszió látható	0,7	4,9	4,5	7,3	1	4,1	3,8	–
az agresszió és annak következménye is látható	0,4	1,7	1,2	1,9	0,5	3,8	2,2	–
nem realiztikusan bemutatott erőszak	0,1	1,4	1,2	2,3	1,5	3	2,2	–
humorosan	0	0,2	0,2	1,4	0,6	0,8	1,3	0,1
meseszerűen	0	0,9	0,8	0,2	0,8	2,1	0,7	5,3
utalás szintjén	0,1	0,3	0,2	0,7	0,1	0,1	0,2	0,3
összesen:	1,2	8	6,9	11,5	3	10,9	8,2	5,7

A különböző hosszúságú adásidővel működő csatornák összevethetőségének érdekében a fizikai erőszakot bemutató események időtartamának százalékos megoszlását is vizsgáltuk. Az adatok arra utalnak, hogy a fizikai agresszió mennyiségi növekedése minőségi változással járt együtt. A két periódus összehasonlítása mutatja, hogy a nézők mindkét időszakban leggyakrabban valóságghű erőszakkal szembesülhettek a képernyők előtt, ugyanakkor nyáron számottevően több humoros, illetve meseszerű jelenet volt látható, mint februárban (**9. ábra**). A téli vizsgálat idején a valóságszerűen ábrázolt események időtartama az összes fizikai erőszak idejének 82 százalékát tette ki, júliusban viszont ez az arány 69 százalékra csökkent.

Ezzel párhuzamosan augusztus elején lényegesen gyakrabban találkozhattak a nézők a humoros, illetve meseszerű agresszióval: a mulatságos jelenetek időtartamának aránya 3-ról 12 százalékra, a meseszerűeké pedig 12-ről 17 százalékra emelkedett. Az adatok alapján az is elmondható, az erőszak pusztán utalásszintű bemutatása igen esetlegesen fordult elő.

9. ábra

A valóságszerűen ábrázolt erőszak arányának csökkenése mind a közszolgálati, mind a kereskedelmi televíziókra jellemző volt (**6. táblázat**). A legradikálisabb visszaesés az M1 műsorait jellemezte: februárban a fizikai erőszak időtartamának kilenczede, júliusban pedig „csak” fele volt valóságghű. A két kereskedelmi csatorna esetében a visszaesés lényegesen kisebb volumenű volt, a TV2 adásában 81-ről 72 százalékra, az RTL Klubban pedig 82-ről 73 százalékra csökkent a valóságszerű agresszió időtartamának aránya.

6. táblázat: A fizikai erőszak ábrázolásmódja csatornánként, az erőszakos jelenetek összes idejének százalékában

N=1715, illetve 1697

	2001. febr. 26-már. 4.				2001. júl. 30-aug. 5.			
	M1	TV2	RTL Klub	HBO	M1	TV2	RTL Klub	Minimax
realisztikusan bemutatott erőszak	90	81	82	81	50	72	73	–
csak az agresszió látható	58	60	64	64	33	38	46	–
az agresszió és annak következménye is látható	32	21	18	17	17	34	27	–
nem realiztikusan bemutatott erőszak	10	19	18	19	50	28	27	–
humorosan	3	2	2	12	20	7	16	2
meseszerűen	2	13	13	2	26	19	9	94
utalás szintjén	5	4	3	5	4	2	2	4
összesen:	100	100	100	100	100	100	100	100

A realiztikusan ábrázolt erőszak időtartamának a csatornák napi teljes műsoridejével történő összevetésekor kiderült, hogy mindkét időszakban alapvető különbség mutatkozott a közszolgálati és a kereskedelmi televíziók között (7. táblázat). Amíg a februári felmérés idején a TV2 és az RTL Klub műsoridejének 4-4 százalékát tette ki a valóságként bemutatott erőszak, addig az M1 esetében ez az arány még az 1 százalékot sem érte el. A nyári adatfelvétel során emelkedést regisztrálhattunk, az M1 esetében egy százalékra emelkedett, míg a TV2 és az RTL Klub esetében ugyancsak egy-egy százalékkal, 5-5 százalékra nőtt a realiztikus erőszak részaránya.

7. táblázat: A realiztikus erőszakot tartalmazó műsorrészek aránya a teljes műsoridő százalékában

	M1	TV2	RTL Klub
2000. július 24-30.	n. a.	3	6
2000. november 6-12.	n. a.	3	5
2001. február 26-március 4.	0	4	4
2001. július 30-augusztus 5.	1	5	5

7. A REALISZTIKUS ERŐSZAK SUGÁRZÁSÁNAK IDŐPONTJA

A műsorszolgáltatással kapcsolatos szabályozások általában megszabják az erőszakos jelenetek sugárzásának feltételeit. Egyrészt korlátozzák az erőszak bemutatásának időpontját, másrészt a televíziókat előzetes figyelemfelhívásra, illetve az erőszakot tartalmazó műsorszámok folyamatos megjelölésére kötelezik. A hazai médiatörvény az 5 órától 23 óráig terjedő intervallumot az erőszak bemutatása szempontjából „védettnek” tekinti, ekkor nem lehet sugározni a „kiskorúak személyiségfejlődésére ártalmas, így az erőszak öncélú alkalmazását magatartási mintaként bemutató (...) műsorszámot” /5. § (4)/.

Az elemzés következő szakaszában kizárólag azokat az erőszakos jeleneteket vizsgáljuk, amelyekben realiztikus erőszak prezentációra került sor. A július végi vizsgálatunk idején a fenti jellemzőkkel rendelkező jelenetek 52 százaléka került adásba 6⁰⁰ és 18³⁰ között (**8. táblázat**), főműsoridőben 23 százaléka, egynegyede pedig 21³⁰ után. A legutóbbi elemzési időszakhoz képest (a három csatornán) 9 százalékkal több életszerűen bemutatott agresszív jelenet került adásba. A közszolgálati, illetve a kereskedelmi csatornákat ellentétes tendenciák jellemezték. Július végére a közszolgálati csatornán csökkent, a kereskedelmi televíziókban viszont nőtt a főműsoridőben bemutatott valóságmű agresszió idejének hossza, aránya.

Február végén az M1 az életszerűen bemutatott agresszív jeleneteknek 19 százalékát, augusztus elején viszont csak 7 százalékát sugározta főműsoridőben. Ugyanakkor késő este - a III. műsorszávban - az említett jelenetek aránya emelkedett (32% vs. 42%). Ezzel szemben az RTL Klub és kisebb mértékben a TV2 a nyári vizsgálat idején korábbra időzítette a realiztikus jelenetek bemutatását, hiszen ezek főműsoridőbeli aránya emelkedett (RTL Klub 12% vs. 28%; TV2 19% vs. 23%).

8. táblázat: A realiztikusán ábrázolt erőszakos jelenetek összes idejének megoszlása műsorszávonként, százalékban N=1380, 1037

	I. műsorszáv: 6:00-18:30	főműsoridő: 18:30-21:30	III. műsorszáv: 21:30-5:59
2001. febr. 26-már. 4			
M1	49	19	32
TV2	49	19	32
RTL Klub	57	12	31
HBO	51	10	39
----- átlag HBO-val -----	51	14	35

átlag HBO nélkül	52	16	32
2001. júl. 30-aug. 5			
M1	51	7	42
TV2	56	23	21
RTL Klub	48	28	24
átlag	52	23	24

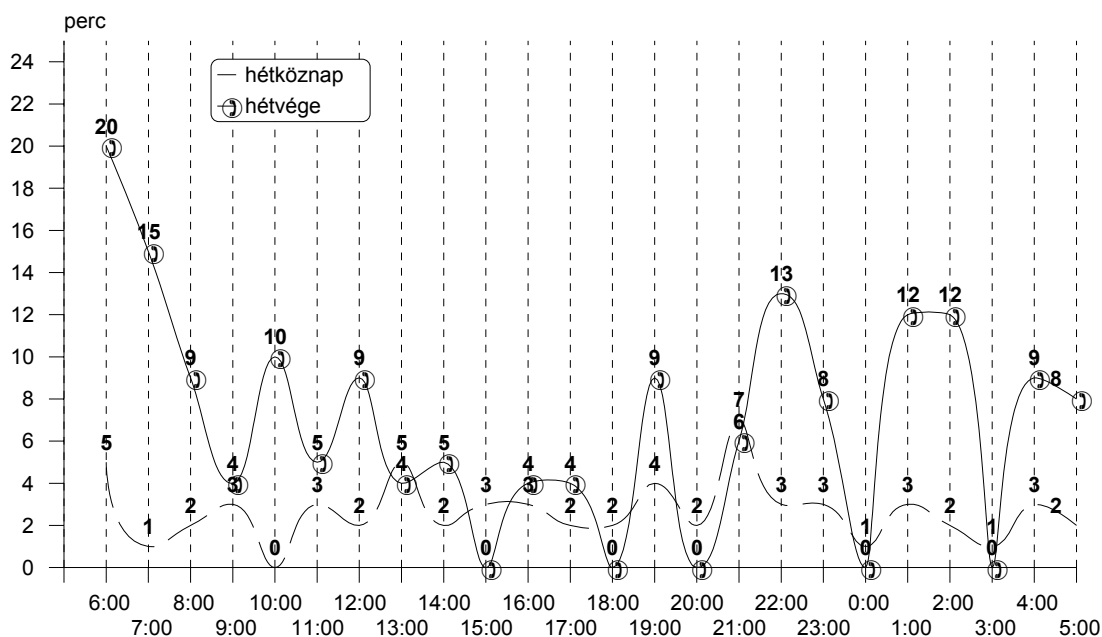
A realiztikusan ábrázolt agresszió megjelenését óránkénti bontásban is vizsgáltuk. Az alábbiakban arról közlünk adatokat, hogy az HBO, illetve az RTL Klub, TV2 nézői az egyes órákban átlagosan hány perc életszerűen ábrázolt erőszakkal találkozhattak a képernyők előtt ülve hétköznap, illetve hétvégén. (Az M1-gyel az alacsony esetszám miatt nem foglalkozunk.) A realiztikus agresszió időtartamának óránkénti átlagáról elmondható, hogy a helyzet a két földi sugárzású kereskedelmi televízió esetében hasonlóan alakult.

Az adásszünet nélkül működő HBO műsoraiban hétköznap óránként 3-5 perc brutalitással találkozhattak a nézők, ez alól a 21⁰⁰ utáni percek jelentettek kivételt (7 perc) (10. ábra). Hétvégén lényegesen több agressziót mutatott be a mozicsatorna, azonban kiugróan sok erőszak csak késő este, 22⁰⁰ és 6⁰⁰ közt volt látható.

10. ábra

HBO: A realiztikusan ábrázolt erőszakos jelenetek átlagos hossza óránkénti bontásban

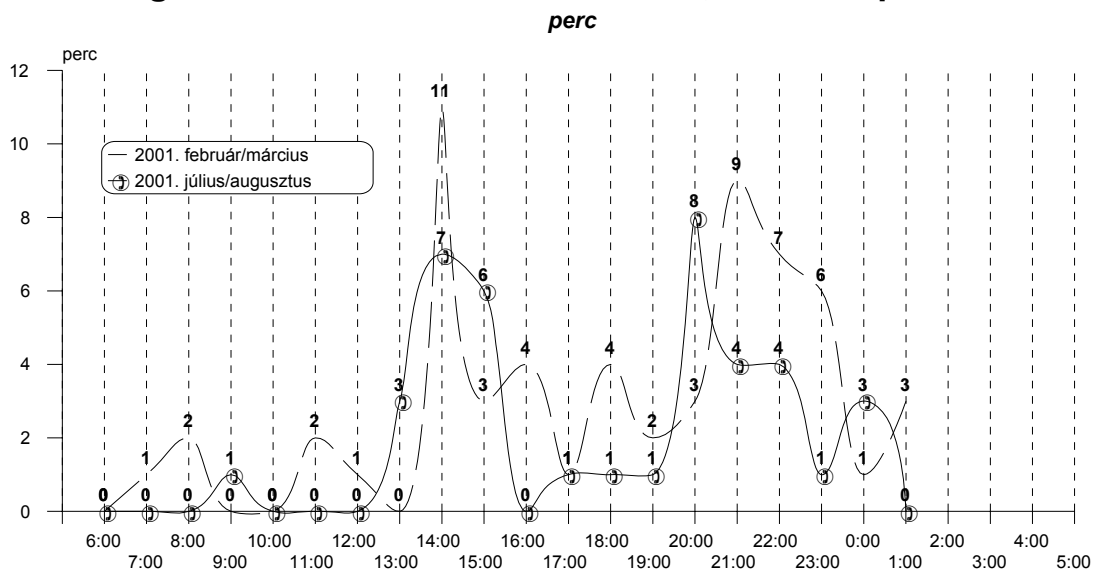
perc, 2001. február/március

A két vizsgálati időszak összevetéséből kiderül, hogy hétköznaponként a TV2 műsorstruktúrájában két időszakban, a 14⁰⁰-val (7, illetve 11 perc) kezdődő néhány óra, valamint a 20⁰⁰ és 21⁰⁰ (8, illetve 9 perc) közötti időszak tartalmazott jelentősebb mennyiségű realiztikus agressziót (**11. ábra**). Az adatokból az is kiderül, hogy augusztus elején a TV2-n a kora délutáni órákban alacsonyabb volt az erőszakos jelenetek átlagos hossza, mint február végén.

11. ábra

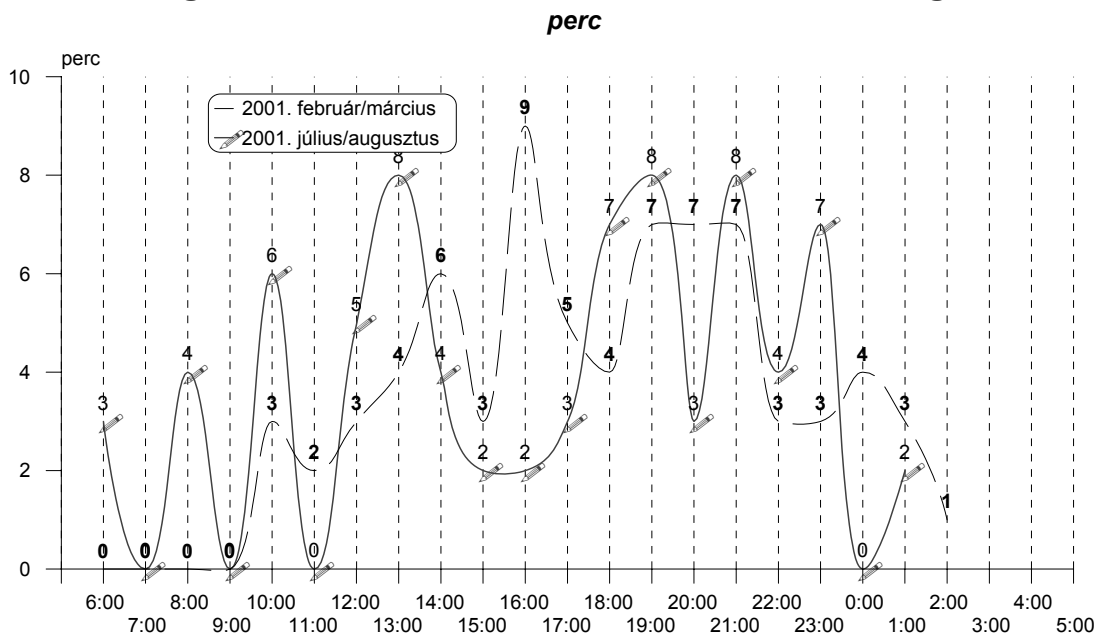
Tv2: A realiztikusan ábrázolt erőszakos jelenetek átlagos hossza óránkénti bontásban, hétköznap

Hétfvégén viszont valamivel korábban, 19⁰⁰ és 21⁰⁰ között tetőzött az erőszak bemutatása a TV2-n, ekkor átlagosan 7-8 perc agresszióval találkozhattak a nézők (**12. ábra**). A kora délutáni időszakban is számottevő mennyiségű agresszió jelent meg a képernyőn: február végén 13⁰⁰, augusztus elején pedig 16⁰⁰-val kezdődően átlagosan 8-9 perc brutalitást regisztráltunk.

12. ábra

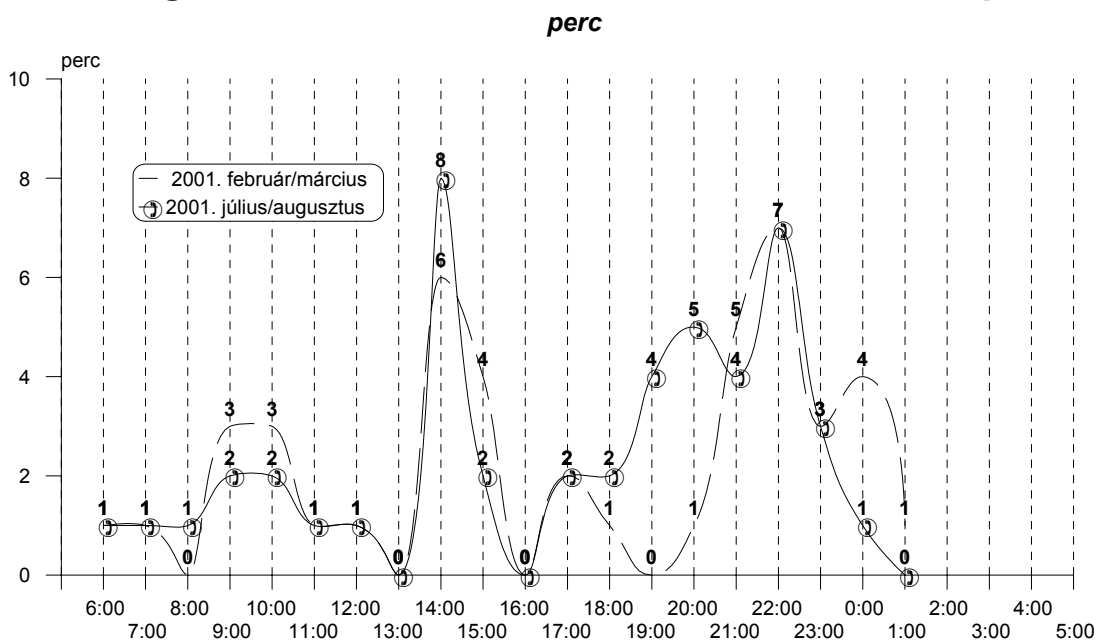
Tv2: A realiztikusan ábrázolt erőszakos jelenetek átlagos hossza óránkénti bontásban, hétvége

Az RTL Klub erőszakprezentációja a TV2-nél egységesebb szerkezetet mutatott mindkét időszakban. Hétköznap a 14⁰⁰ (6, illetve 8 perc), illetve a 20⁰⁰ és 21⁰⁰ utáni percek tekinthetők a legerőszakosabb műsoróráknak (4, illetve 7 perc).

13. ábra

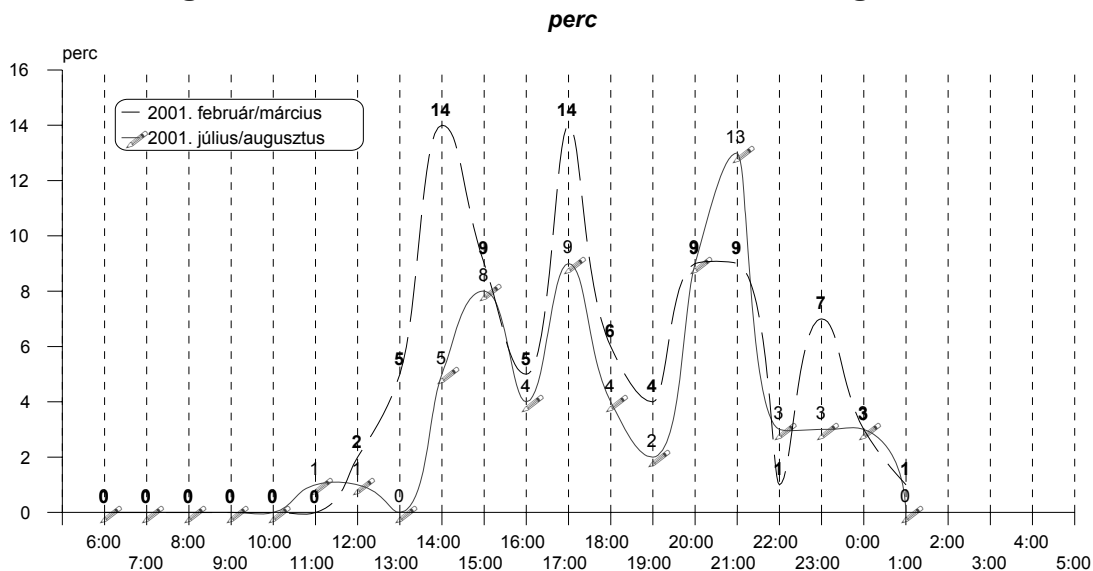
RTL Klub: A realiztikusan ábrázolt erőszakos jelenetek átlagos hossza óránkénti bontásban, hétköznap

A két vizsgálati időszak összehasonlítása alapján kitűnik, hogy a 14⁰⁰, illetve 17⁰⁰ utáni percekben valószínű, hogy az RTL Klub nézői kiugróan sok agresszióval találkozhatnak.

14. ábra

**RTL Klub: A realiztikusan ábrázolt erőszakos jelenetek
átlagos hossza óránkénti bontásban, hétvége**

A téli vizsgálat alapján elmondható, hogy a televíziók a valóságyszerűen ábrázolt agresszió idejének jelentős mennyiségét, több mint harmadát promóciókban mutatták be. A jelenség különösen problematikus, mivel a műsorajánlókat a csatornák folyamatosan sugározzák. Július végére mindhárom csatornán „békésebbé” váltak az előzetesek, az M1-en 42 százalékról 2 százalékra, a TV2-n 34 százalékról 6 százalékra csökkent az ajánlók részesedése. A legkisebb mértékű visszalépést az RTL Klub műsoraiban regisztráltuk, itt felére csökkent a promóciókban bemutatott erőszaktartalom (9. táblázat).

9. táblázat: A realiztikus erőszak ábrázolásmódja műsортípusonként, az egyes csatornákon az erőszakos jelenetek összes idejének százalékában N=1715, illetve 1021

	2001. febr. 26-már. 4.				2001. júl. 30-aug. 5.		
	M1	TV2	RTL Klub	HBO	M1	TV2	RTL Klub
egyestés film	46	28	21	51	67	32	41
sorozat	12	38	38	0	27	59	37
animáció	0	0	0	0	4	3	1
promóció	42	34	41	49	2	6	21
összesen:	100	100	100	100	100	100	100

8. A REALISZTIKUSAN ÁBRÁZOLT JELENETEK KÖVETÉSI IDEJE

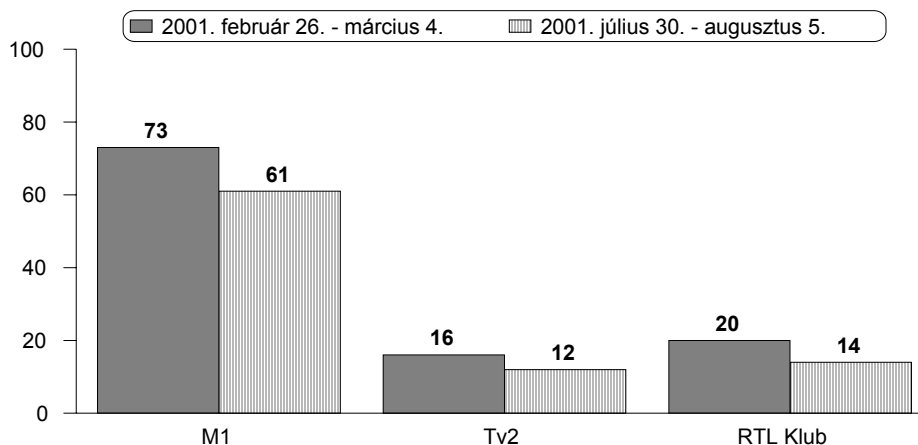
A mediális erőszak mértéke és a gyermekek lélektani fejlődése közötti kapcsolat vizsgálata során alkotott egyik legismertebb elmélet az ún. obszervációs modell. Az elképzelés szerint, mivel a gyermekek az utánzás permanens folyamatában sajátítják el a viselkedésmintákat, így többek között „eltanulják” a televízió által sugallt erőszakos modelleket /Ranschburg J. Félelem, harag, agresszió 1995. 122 o./. E tanulási folyamat szempontjából lényeges momentum, hogy a befogadók milyen gyakorisággal szembesülnek az agresszív vizuális ingerekkel. A továbbiakban a valósághűen ábrázolt erőszakos jelenetek követési idejét, a sugárzásuk között eltelt idő átlagos hosszát határoztuk meg (az alábbiakban átlagértékeket közlünk).

A nyári vizsgálati ciklusra mind a közszolgálati, mind a kereskedelmi csatornákon gyakoribbá váltak a realiztikusan megjelenített erőszakos események. A közszolgálati csatornán már a február-márciusi eredmények szerint is jóval ritkábban láthattak a nézők életszerűen ábrázolt erőszakos jeleneteket, mint a kereskedelmieken, és ez augusztus elején is fennállt. Ugyanakkor az is igaz, hogy az utóbbi vizsgálati időszakban az M1-en is kevesebb idő telt el két realiztikusan bemutatott erőszakos jelenet között (73 perc vs. 61 perc) (15. ábra). Az eredmények azt mutatják, hogy a TV2-n (16 perc vs. 12 perc) és az RTL Klubon (20 perc vs. 14 perc) is valamivel gyakrabban voltak láthatók brutális jelenetek nyáron.

15. ábra

N=1359

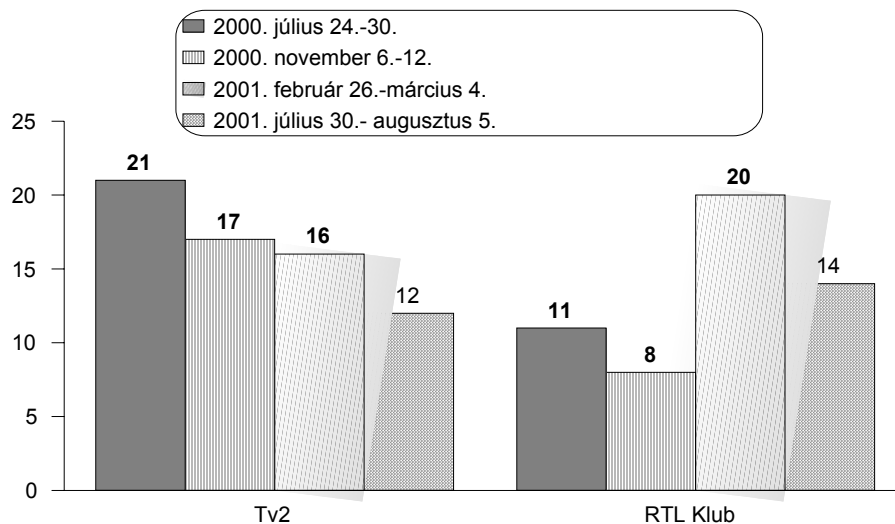
A realiztikusan ábrázolt erőszakos jelenetek sugárzása közötti átlagos idő perc

A két kereskedelmi csatorna esetében lehetőség nyílt az eddigi elemzési időszakok összehasonlítására. A TV2 kínálatában - elemzési időszakonként - egyre sűrűbben találhattunk realiztikus képsorokat, hiszen 2000. júliusában még 21 percenként, a mostani vizsgált hetekben viszont már 16, illetve 12 percenként kerültek adásba (16. ábra). Az RTL Klub műsorkínálatát jellemző paraméterek 2000. júliusában és novemberében (11, illetve 8 percenként) jelentősen különböztek a vetélytársától. Ezzel szemben a 2001. évet jellemző mutatók a két kereskedelmi csatorna „közeledését” jelezték. 2001. február végén már csak átlagosan 4 perc, augusztus elején pedig 2 perc volt a különbség közöttük.

16. ábra

A realiztikusan ábrázolt erőszakot tartalmazó jelenetek sugárzása között eltelt átlagos idő mértéke
perc

A közszolgálati televízió mind a három műsorsávban jelentős mértékben különbözött kereskedelmi társaitól (10. táblázat). A legnagyobb eltérés a főműsoridőben mutatkozott: amíg az M1-en óránként átlagosan egy, addig a két kereskedelmi csatornán átlagosan hét életszerűen kidolgozott agresszív jelenetet láthattak a nézők. Ugyanakkor a nyári adatfelvétel idején az I. műsorsávban háromszor gyakrabban fordultak elő erőszakos jelenetek, mint télen.

A két kereskedelmi televízió legnézettebb műsorsávjait jellemző, február végén még kimutatható különbség augusztus elejére megszűnt. Ez arra vezethető vissza, hogy az RTL Klub nyáron a főműsoridőben gyakrabban sugárzott erőszakos műsorrészeket, mint február végén (8 perc vs. 15 perc), ezzel szemben a TV2 műsoraiban nem regisztráltunk jelentős változást (10 perc vs. 8 perc)

10. táblázat: A naturálisan ábrázolt erőszakos jelenetek átlagos követési ideje műsorsávonként, percben

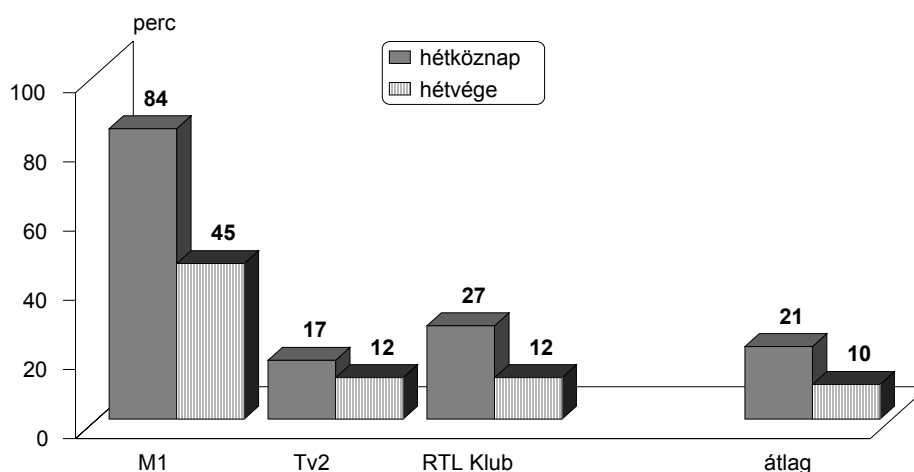
	M1		TV2		RTL Klub		átlag	
	febr. 26- már. 4	júl. 30- aug. 5	febr. 26- már. 4	júl. 30- aug. 5	febr. 26- már. 4	júl. 30- aug. 5	febr. 26- már. 4	júl. 30- aug. 5
I. műsorsáv: 6:00-18:30	115	55	16	15	19	15	20	18
főműsoridő: 18:30-21:30	19	64	10	8	15	8	13	12
III. műsorsáv: 21:30-5:59	32	66	20	12	24	18	14	22

Továbbra is jelentős különbségek mutatkoztak a hétköznapok és hétvégék mediális „erőszakínálata” között, a műsorszolgáltató típusától függetlenül. A hét utolsó két napja „terheltebbnek” mondható, hiszen a tévénézők ekkor átlagosan 10 percenként, míg hétköznap „csak” 21 percenként ütközhetnek agresszív jelenetekbe (17. és 18. ábra). Valamennyi csatornára - így az M1-re is - jellemző volt, hogy pihenőnapokon sűrűbben sugároztak erőszakos eseményeket, mint hétköznaponként. A leglátványosabb eltérés a TV2 kínálatában mutatkozott, e csatornán hétvégén kétszer gyakrabban láthattak a nézők realiztikus erőszakot ábrázoló képsorokat (hétköznap 16 percenként, hétvégén 7 percenként).

17. ábra

A realiztikus erőszakos jelenetek sugárzása között eltelt átlagos idő hétköznap, illetve hétvégén

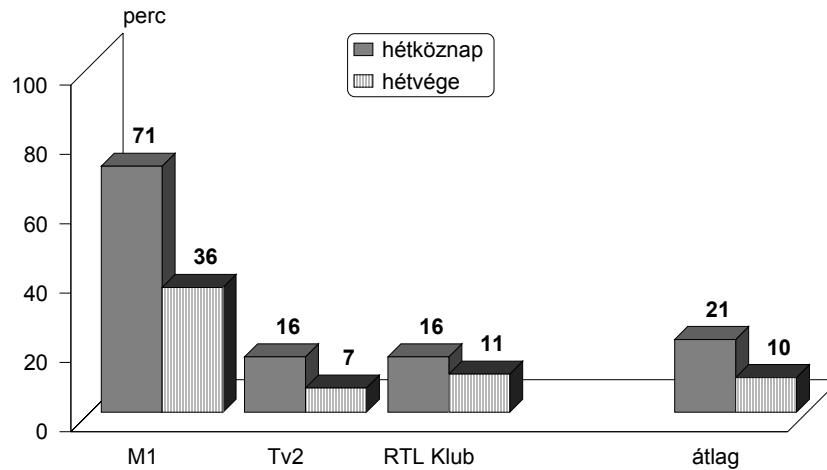
2001. február 26. - március 4.

18. ábra

A realiztikus erőszakos jelenetek sugárzása között eltelt átlagos idő hétköznap, illetve hétvégén

2001. július 30. - augusztus 5.

9. AZ ERŐSZAK ÁBRÁZOLÁSA

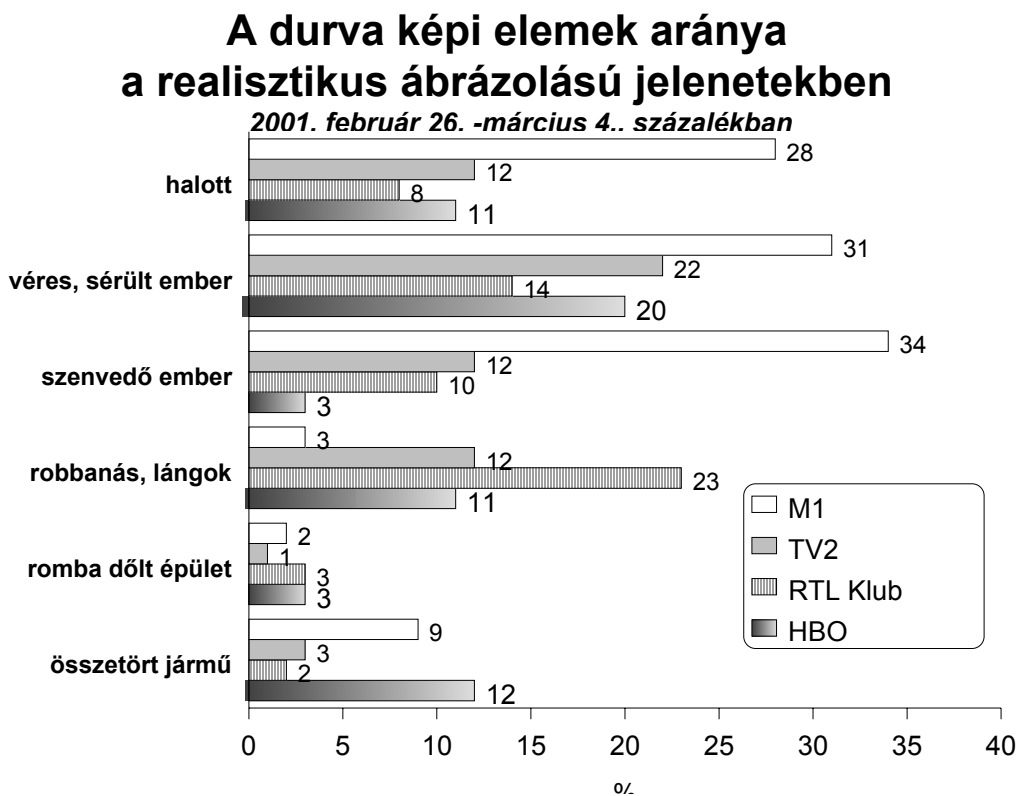
A tanulmány eddigi részeiben a mediális erőszak mennyiségi jellemzőit (terjedelmét, megjelenésének időpontját, gyakoriságát) tekintettük át. A továbbiakban a realiztikus bemutatott erőszakos jelenetek prezentációját - képi világát, erőszak formáját - vizsgáljuk. (A részletesebb leírás előtt hangsúlyozzuk, hogy ezek a vizsgálati szempontok - szemben a mennyiségi paraméterekkel - bizonyos fokú szubjektivitást is tartalmazhatnak.) A két vizsgálati időszak összehasonlításával arra a kérdésre próbáltunk választ keresni, mennyiben mutatható ki változás az egyes televíziók esetében.

Első lépésben arra keressük a választ, hogy a szóban forgó jelenetekben milyen gyakran voltak láthatók ún. sokkoló képsorok, amelyek halálesetet, fájdalmat, pusztulást ábrázoltak. Mind a pszichológiai kutatások, mind a műsorkészítési szabályzatok nagy hangsúlyt fektetnek az erőszak következményeinek bemutatására. A BBC producereknek szánt irányelve leszögezi, hogy „az erőszak következményeinek bemutatását nem szabad figyelmen kívül hagyni, máskülönben fennáll egy higiénikus látszat bemutatásának veszélye.” (Ez elsősorban a nem véres eseményekre értendő.) „Például egy emberre mért ökolcsapást nem szabad nem realiztikus beállításban, banálisan, a komoly következmények ábrázolása nélkül bemutatni.” /Producers' Guidelines: Violence 3.1/.

A tanulmány már utalt rá, hogy a két kereskedelmi csatorna erőszaktartalma két szempontból mindenképpen magasabb, mint ahogyan az a közszolgálati M1-en tapasztalható. Egyfelől a vizsgált időszakban a TV2-n (640) és az RTL Klubon (670) jóval több erőszakos jelenet volt látható, mint az M1-en (196), másfelől a most elemzésre kerülő realizztikus prezentáció is jóval gyakoribb volt a kereskedelmi csatornákon, hiszen míg az M1-en az erőszakos jeleneteknek a fele, addig a TV2-n és az RTL Klubon több mint háromnegyede volt életszerű (78%).

A két időszak összevetése alapján elmondható, hogy a holttestek bemutatása a két kereskedelmi televízióban nagyjából azonos gyakorisággal fordult elő (TV2 12% vs. 15%; RTL Klub 8% vs. 10%), de a nyári időszakra a közszolgálati csatornát jellemző arányok is közelítettek ezekhez az értékekhez (28% vs. 18%) (19-20. ábra). A véres, sérült embereket megjelenítő képek előfordulásában is csak kis mértékű elmozdulást tapasztaltunk a három csatornán (TV2 18% vs. 22%; RTL Klub 10% vs. 14%, M1 31% vs. 27%). Ugyanakkor a nézők lényegesen gyakrabban találkozhattak robbanást, tüzet bemutató jelenetekkel (TV2 23% vs. 38%; RTL Klub 11% vs. 41%; M1 3% vs. 29%).

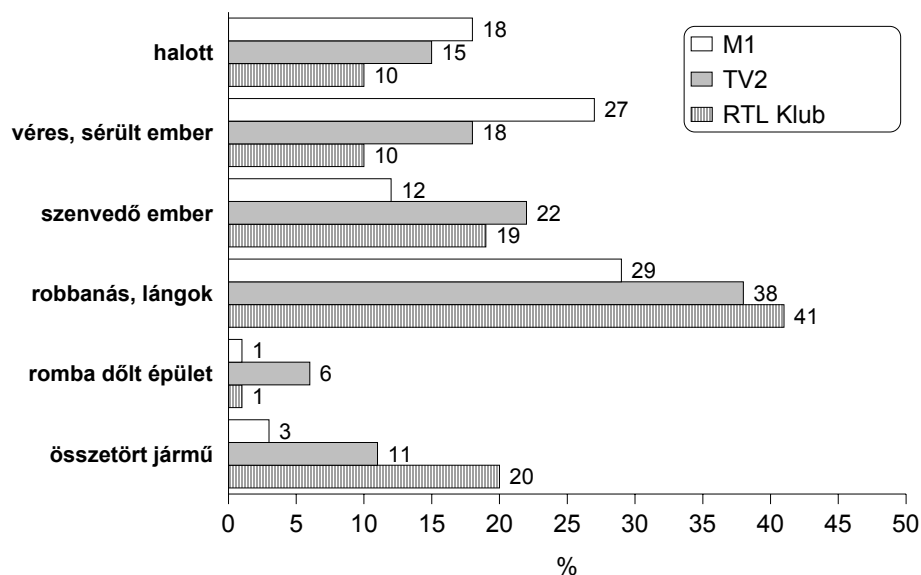
19. ábra

20. ábra

A durva képi elemek aránya a realiztikus ábrázolású jelenetekben

2001. július 30 - augusztus 5., százalékban

A fentebb már hivatkozott BBC irányelv az erőszak bemutatásának módját is szabályozza. A BBC kiemelt figyelmet tulajdonít azoknak a jeleneteknek, „amelyek elősegíthetik az erőszak utánzását, így különösen a könnyen hozzáférhető fegyverek esetében, mint például kés, kalapács, piszkavas” /Producers’ Guidelines: Violence 3.1/.

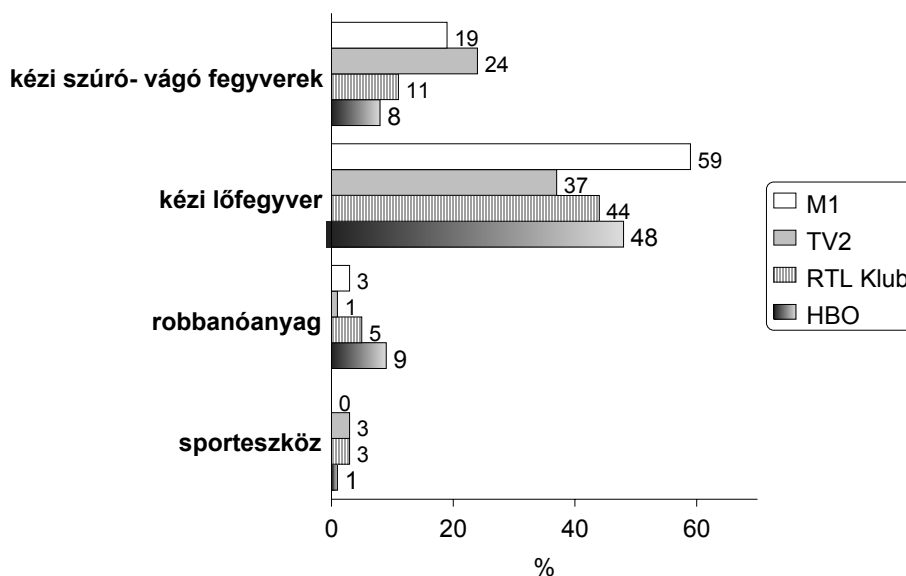
Mindkét időszakban kézi, szűrő és vágó fegyverek szerepeltek leggyakrabban a három csatorna filmjeiben, promócióiban (**21-22. ábra**). Az M1, az RTL Klub és a TV2 realiztikus jeleneteinek negyedében láthatott a néző ilyen fegyvereket (TV2 24% vs. 21%; RTL Klub 11% vs. 7%; M1 19% vs. 18%).

A nyári időszakban bemutatott katasztrófa- és akciófilmek miatt mindhárom csatornán jelentősen megnövekedett a tömegpusztításra alkalmas fegyverek előfordulásának aránya. Az RTL Klub realiztikus agresszív jeleneteinek felében (45%), a TV2 (33%) és az M1 (30%) jeleneteinek harmadában jelentek meg ilyen eszközök. A februári vizsgálat idején tömegpusztító fegyverek nem fordultak elő.

21. ábra

Fegyverek megjelenése a realiztikus jelenetekben

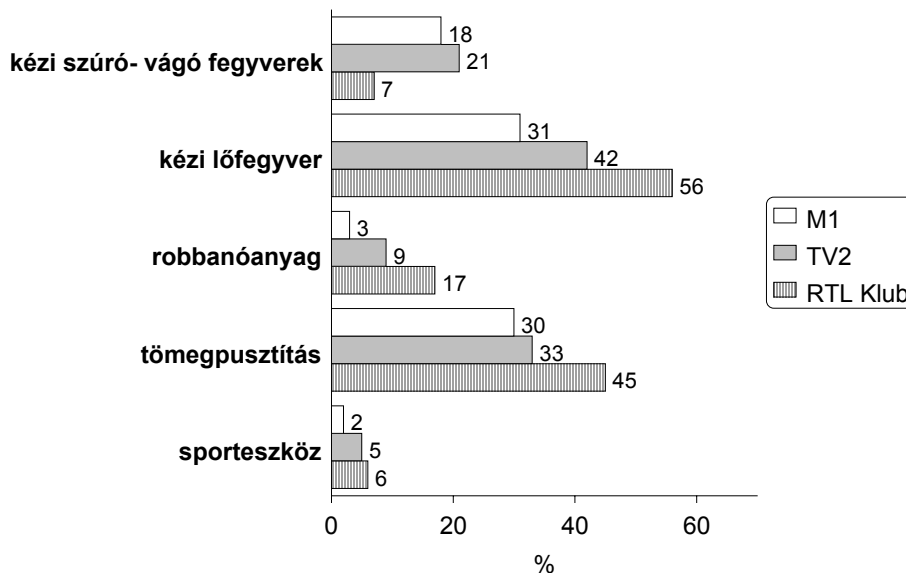
2001. február 26 - március 4., százalékban

22. ábra

Fegyverek megjelenése a realiztikus jelenetekben

2001. július 30.-augusztus 5., százalékban

Az erőszak formájában a két vizsgálati időszak között nem sok különbség mutatkozott. Mindkét esetben a verekedéseket prezentáló műsorrészek és a gyilkosságot, háborút bemutató jelenetek tették ki a műsorokban látható erőszakos aktusok többségét. A február-márciusi időszakban az M1-en és az HBO-n láthattak a nézők leggyakrabban gyilkosságokat, háborúkat, nyár végén ugyanez viszont a TV2-ről volt elmondható (43%) (11. táblázat).

11. táblázat: Realisztikusan ábrázolt erőszakos jelenetek típusai csatornánként³

	M1	TV2	RTL Klub	HBO	átlag
2001. február 26– március 4.					
gyilkosság, háború, öngyilkosság	52	30	48	52	45
verekedés, tömegverekedés, fogva tartás	32	60	45	43	48
állatok, tárgyak elleni erőszak, robbanás	25	18	18	14	17
egyéb (nem emberi lények támadása, természeti katasztrófa)	4	15	9	7	10
	M1	TV2	RTL Klub	Minimax	átlag
2001. július 30– augusztus 5.					
gyilkosság, háború, öngyilkosság	36	43	38		40
verekedés, tömegverekedés, fogva tartás	41	48	48		47
állatok, tárgyak elleni erőszak, robbanás	16	23	31		26
egyéb (nem emberi lények támadása, természeti katasztrófa)	19	26	19		22

A realiztikus aktusok előfordulásának szempontjából az I. műsorsáv (6⁰⁰-18³⁰ közötti időszak) nem tekinthető „védettebbnek” a későbbiekénél, hiszen a különböző erőszakos aktusok gyakorisága az átlagoknak megfelelően alakult. (Ez bizonyos szempontból természetesnek tekinthető, hiszen a leghosszabb műsorsávról van szó.) Ezzel párhuzamosan az is elmondható, hogy a főműsoridős átlagok sem utalnak arra, hogy a tévécsatornák a legnézetesebb időpontokba sűríteneék az agresszív képsorokat (12. táblázat).

12. táblázat: Realisztikusan ábrázolt erőszakos jelenetek típusai műsorsávonként

	6.00-18.30 között	18.30-21.30 között	21.30-6.00 között	átlag
2001. február 26–március 4.				
gyilkosság, háború, öngyilkosság	48	49	47	45
verekedés, tömegverekedés, fogva tartás	46	37	46	48
állatok, tárgyak elleni erőszak, autós üldözés	14	25	17	17
egyéb (nem emberi lények támadása, természeti katasztrófa)	9	15	8	10
2001. július 30–augusztus 5.				
gyilkosság, háború, öngyilkosság	50	44	44	40
verekedés, tömegverekedés, fogva tartás	39	40	40	47
állatok, tárgyak elleni erőszak, autós üldözés	27	33	18	26
egyéb (nem emberi lények támadása, természeti katasztrófa)	20	23	28	22

³ Egy erőszakos jelenet többféle agressziót is tartalmazhatott, ezért az egyes típusok összege meghaladja a 100 százalékot.

A magyar médiatörvény megköveteli, hogy a műsorszolgáltatók a különösen erőszakos jelenetek közzétételére a sugárzás előtt hívják fel a közönség figyelmét. Emellett a televíziók többsége önként vállalta, hogy jelrendszerrel (piktogram) segíti a nézők tájékozódását. A kék háromszög a 14 éven aluliaknak nem ajánlott műsorokat, a piros kör pedig a 18 éven felülieknek szánt műsorokat jelöli. A továbbiakban a jelrendszer alkalmazásának következetességét vizsgáljuk, melynek keretében arra keresünk választ, hogy milyen különbségek mutathatók ki a jelöletlen, a kék háromszöggel, illetve a piros körrel jelölt erőszakos események között.

Általában elmondható, hogy mind a február-márciusi, mind pedig a nyári vizsgálati időszakban az erőszakos jelenetek túlnyomó többségét figyelmeztető jelek nélkül láthatták a műsorok nézői (**13. táblázat**). Összességében az erőszakos műsoregységeknek a két időszakban csak 13, illetve 14 százaléka mellett volt feltüntetve kék háromszög vagy piros kör, ráadásul a realiztikus erőszak bemutatását sem kísérték sokkal gyakrabban figyelmeztető jelzések (február 26–március 4. 15%; július 30–augusztus 5. 20%). Az eredményekből az is kiderül, hogy a két kereskedelmi csatorna valamivel gyakrabban sugározta az erőszakos jeleneteket figyelmeztető jelzések mellett, mint közszolgálati társuk.

13. táblázat: Korhatárra figyelmeztető jelzés megjelenése az erőszakos műsoregységekben

	M1	TV2	RTL Klub	A három csatorna összesen
Az erőszakos műsoregységek között				
2001. február 26–március 4.	8	14	13	13
2001. július 30–augusztus 5.	8	17	19	14
A realiztikusán ábrázolt erőszakos műsoregységek között				
2001. február 26–március 4.	10	17	15	15
2001. július 30–augusztus 5.	12	21	21	20

Az adatok alapján elmondható, hogy a műsorszolgáltatók jelölése elsősorban az erőszak prezentációjának, nem pedig a filmek erőszaktartalmának szól (ugyanerre a következtetésre vezettek a február-márciusi eredmények is). Az egyes filmek nem azért kapnak valamilyen figyelmeztető jelzést, mert abban verekedés, gyilkosság vagy más agresszív elem fordul elő, sokkal inkább a filmek képi világa, az erőszakos jelenetek bemutatása a meghatározó. (Ebből ugyanakkor az is következik, hogy a nézők élethű erőszakos jelenetekkel a figyelemfelhívást nélkülöző filmekben is gyakran találkozhatnak.)

Elmondható, hogy a figyelmeztető piktogrammal ellátott jelenetek valamivel gyakrabban tartalmaztak gyilkossággal, háborúval, öngyilkossággal kapcsolatos eseménysorokat, ugyanakkor más tartalmi elem előfordulásának gyakoriságában nem érzékelhetők egyértelmű különbségek. Az viszont biztos, hogy a figyelmeztető jellel vetített műsorokban sűrűbben láthattak a nézők sérült vagy halott embereket, és gyakrabban találkozhattak ezek közeli, részletes ábrázolásával is.

10. AGRESSZOROK, ÁLDOZATOK

A mediális erőszak mértékének meghatározása után a jelenetekben szereplő agresszorok, illetve áldozatok néhány jellemzőjét tekintjük át. A részletesebb leírást csak a fizikai erőszakot bemutató jelenetek szereplőinek esetében végeztük el. Az adatfelvétel során az agresszorokat a történetben betöltött pozitív/negatív szerepük, valamint nemük, életkoruk, etnikumuk, társadalmi státuszuk alapján jellemeztük (**14. táblázat**). (A szereplők megbízható jellemzése sok esetben nem volt megoldható, ezért a kategóriákat kizárólag az egyértelműen meghatározható esetekben használtuk.) E paraméterek vizsgálata elsősorban a fiatal, a média által könnyebben befolyásolható nézők szempontjából lehet érdekes. Hiszen az agresszor/áldozat sematikus bemutatása (természetesen több más faktorral együtt) elsősorban az ő esetükben befolyásolhatja erősen a normarendszer alakulását /Bauer, Selg: *Gewaltdarstellungen im Fernsehen- Kennen wir die Folgen?* 1981. 4-6. o./

A **14. táblázat** jól mutatja, hogy az erőszak forrásainak, kiváltóinak, valamint az agresszió áldozatainak szocio-demográfiai jellemzői hasonlóan alakultak a február-márciusi, illetve a július-augusztusi időszakban. Az agresszorok jellemzőinek leírásakor az egyik legérdekesebb szempont azok dramaturgiai (ti. a történet szempontjából betöltött pozitív vagy negatív) szerepének vizsgálata. A kutatások nem foglalnak állást egyértelműen azzal kapcsolatban, hogy az agresszorok dramaturgiai vonásai milyen irányban alakítják a gyermekek által követett magatartásminták elsajátítását. Egyes vélemények szerint a pozitív hős által elkövetett erőszak magában hordozza a jogos büntetés motívumát, és így kevésbé eredményezi az agresszív viselkedésminta adaptálását. Más szakemberek ezzel szemben arra hívják fel a figyelmet, hogy a követendő példát felkínáló karakterekkel kapcsolatban is

fennállhat annak a veszélye, a gyermekek nem csak az erőszakot végrehajtó pozitív szereplővel, hanem az általa képviselt agresszív helyzetmegoldással is azonosulnak.

A negatív hősök kismértékű többségben voltak a pozitív szereplőkkel szemben. Az erőszakot elkövetők harmadát a történet szempontjából elutasítandó karakterek, ötödét viszont pozitív hősök tették ki a téli időszakban, míg nyáron ez az arány valamivel kiegyensúlyozottabban alakult (38, illetve 35 százalék).

A korábban (elsősorban a hatvanas években az USA-ban) elvégzett médiakutatások tapasztalata az volt, hogy a filmek az agressziót elsősorban színes bőrű személyekhez kapcsolták. Kutatásunk ettől eltérő eredményre vezetett. Az elkövetők kétharmada mindkét elemzési időszakban fehér bőrű volt, a színes bőrűek aránya mindössze 4-4 százalékot tett ki.

A fiction műsorszámok az agressziót, mint társadalmi státusztól független jelenséget mutatták be. Erre utal, hogy február 26-a és március 4-e között az agresszorok több mint kilenczetedének társadalmi pozíciója nem volt egyértelműen beazonosítható, de ugyanez az arány a nyári vizsgálati héten is magas volt (79%).

Más médiakutatásokhoz hasonlóan vizsgálatunk is a férfiak elsőprő többségét regisztrálta az agresszorok között, hiszen háromnegyedük az erősebb nem képviselője volt.

Az erőszakos cselekedeteket leggyakrabban középkorú szereplők hajtották végre (46, illetve 55 százalék). Emellett a február 26–március 4. közötti héten a fiatalok aránya is kiemelkedő volt (22%), a nyári héten viszont ebben a tekintetben csökkenést tapasztaltunk (14%). A fiatakorúak (20 év alattiak) aránya csekély, mindössze 3, illetve 2 százalék volt.

Az áldozatok jellemzői nem tértek el az agresszorok tulajdonságaitól. A legtöbb áldozat a férfiak (77, illetve 69 százalék), a középkorúak (42, illetve 52 százalék) és a fehér bőrűek (66, illetve 65 százalék) közül került ki.

14. táblázat: Fizikai agresszió elkövetőinek és áldozatainak jellemzői

	agresszor		áldozat	
	február 26– március 4.	július 30– augusztus 5.	február 26– március 4.	július 30– augusztus 5.
nem				
férfi	77	72	74	69
nő	11	10	14	13
nem meghatározható	12	18	11	17
életkor				
gyerek, fiatal (kb. 20 év alatti)	3	2	5	3
fiatal (kb. 20-30 év között)	22	14	24	14
középkorú	46	55	42	52

idős	1	2	1	3
nem meghatározható	29	27	28	28
etnikum				
fehér bőrű	64	65	66	65
színes bőrű	4	4	5	4
ázsiai típus	3	1	3	1
arab	0	1	0	1
egyéb	4	3	2	1
nem meghatározható	26	27	24	28
társadalmi státusz				
alsó	1	2	2	2
középső	4	15	4	15
felső	1	4	2	3
nem meghatározható	94	79	93	80
erőszakszervezeti tagság				
igen	12	23	9	20
nem	88	77	91	80
karakter				
pozitív hős	21	35	–	36
negatív hős	34	38	–	32
nem meghatározható	45	27	–	33

11. ERŐSZAK ÁBRÁZOLÁSA AZ ANIMÁCIÓS FILMEKBEN

Az eddigiekben elsősorban az erőszak realiztikus bemutatásával foglalkoztunk, a továbbiakban az animációs filmekben prezentált agressziót tekintjük át röviden. Vizsgálatunkban negyedik csatornaként a Minimax tematikus műsorszolgáltató szerepelt. Ez lehetőséget ad arra, hogy a közszolgálati és a kereskedelmi csatornák animációs filmjeit összehasonlítsuk egy kizárólag rajzfilmeket sugárzó televízió főbb jellemzőivel (**15. táblázat**).

Jelentős különbség mutatkozott a filmek gyártási helyének megoszlásában. Az M1 és a Minimax elsősorban az európai és a magyar gyártású rajzfilmeket szerepeltette műsorában. A közszolgálati csatornán bemutatott animációs alkotások kétharmada (64% vs. 69%), a Minimaxon pedig harmada volt magyar vagy európai gyártású. E médiumokban az amerikai rajzfilmek aránya lényegesen alacsonyabb volt a nagy kereskedelmi csatornákhöz képest (1% vs. 16%, illetve 1%).

Ezzel szemben az RTL Klub rajzfilmjeinek tizede (10% vs. 10%), a TV2-nek pedig nagyjából ötöde-hetede (15% vs. 17%) volt európai produkció. E két csatorna elsősorban amerikai animációkat mutatott be (TV2 35%; RTL Klub 49%). (Kereskedelmi csatornáknál bevett gyakorlat, hogy a vége főcímet nem sugározzák, ennek tudható be a nem eldönthető gyártású filmek magas aránya.)

15. táblázat: Az animációs filmek gyártása az egyes csatornákon

	M1		TV2		RTL Klub		HBO	Minimax
	2001. feb./már.	2001. jún./aug.	2001. feb./már.	2001. jún./aug.	2001. feb./már.	2001. jún./aug.	2001. feb./már.	2001. jún./aug.
magyar gyártás	55	20	8	6	0	2	0	10
USA gyártás	1	16	15	35	55	49	40	1
egyéb európai gyártás	9	49	7	11	10	8	40	25
egyéb gyártás	27	15	0	15	10	7	0	1
nem eldönthető	9	0	70	34	25	34	20	62

Szintén markáns különbségek mutatkoztak a csatornák animációs filmjei között azok erőszaktartalma alapján. A továbbiakban a rajz- és bábfilmekben előforduló erőszakos jelenetek hosszát az animációs filmek összes időtartamához viszonyítjuk.

Mint az a **23. ábrából** kitűnik, 2001. február végén jelentős eltérés mutatkozott a kereskedelmi illetve a közszolgálati televíziók és az HBO között. Az M1-en az agresszió részaránya 3, az HBO-n pedig 8 százalékot tett ki, viszont a TV2 rajz- és bábfilmjeinek negyedét, az RTL Klubénak pedig ötödét tette ki meseszerű erőszak. Ezzel szemben 2001. augusztusának elején az M1 animációs filmjeiben az erőszakos jelenetek aránya 20 százalékra emelkedett, de növekedést regisztráltunk a TV2 műsoraiban is. Szembetűnő, hogy a kereskedelmi HBO-t és a szintén kereskedelmi Minimaxot jellemző mutatók messze elmaradtak a TV2, illetve az RTL Klub adását jellemző paraméterektől: az előbbi két csatornán - eltérő időpontokban - mindössze 8–8 százalékos erőszak tartalmat regisztrálhattunk.

23. ábra

Az erőszakos jelenetek időtartamának részaránya az animációs filmek időtartamán belül

